

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

**ÖDEMELER DENGESİ
RAPORU**

Aralık 2002

ÖZET

ÖDEMELER DENGESİ (milyon ABD doları)	Aralık			Ocak-Aralık		
	2001	2002	% Değişim	2001	2002	% Değişim
Cari İşlemler Dengesi	-208	-1453	..	3390	-1789	..
Dış Ticaret Dengesi	-781	-2252	188.3	-10065	-15750	56.5
İhracat	2660	2815	5.8	31334	35082	12.0
İthalat	3441	5067	47.3	41399	50832	22.8
<i>Karşılama oranı</i>	<i>%77.3</i>	<i>%55.6</i>	..	<i>%75.7</i>	<i>%69.0</i>	..
Sermaye ve Finans Hesapları	-1308	26	..	-1274	2204	..
Finans Hesabı (Resmi Rezervler hariç)	280	133	..	-3968	8357	..
Resmi Rezervlerdeki Değişim†	-1588	-107	..	2694	-6153	..

Kaynak: TCMB.

† (-) işareti resmi rezervlerde artış anlamına gelmektedir.

2002 yılı Aralık ayında;

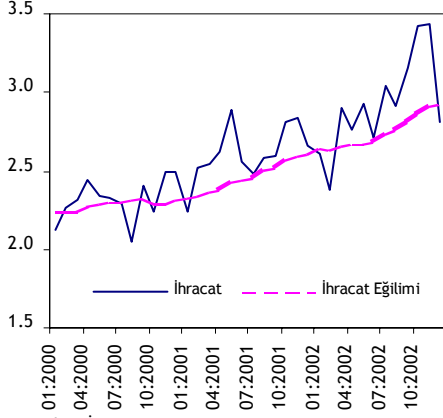
İhracat bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 5,8 oranında artarak 2,7 milyar ABD dolarından 2,8 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Aynı dönemde ithalat da yüzde 47,3 oranında büyüyerek 3,4 milyar ABD dolarından 5,1 milyar ABD dolarına çıkmıştır. Böylece, dış ticaret açığı 2,3 milyar ABD doları olmuş, ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 55,6'ya gerilemiştir. Aralık ayında cari işlemler hesabı 1,5 milyar ABD doları açık verirken, resmi rezervler hariç finans hesabı 133 milyon ABD doları fazla vermiştir.

2002 yılı Ocak-Aralık döneminde;

İhracat bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 12 oranında artarak 31,3 milyar ABD dolarından 35,1 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Aynı dönemde ithalat da yüzde 22,8 oranında büyüyerek 41,4 milyar ABD dolarından 50,8 milyar ABD dolarına çıkmıştır. Böylece, dış ticaret açığı 15,8 milyar ABD doları olmuş, ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 69'a gerilemiştir. Ocak-Aralık döneminde cari işlemler hesabı 1,8 milyar ABD doları açık verirken, resmi rezervler hariç finans hesabı 8,4 milyar ABD doları fazla vermiştir.

İHRACAT

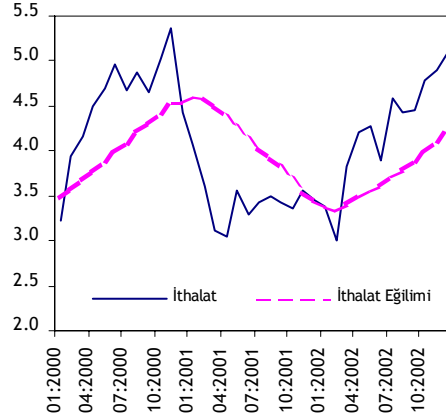
(milyar ABD doları)

Kaynak: DIE.

İTHALAT

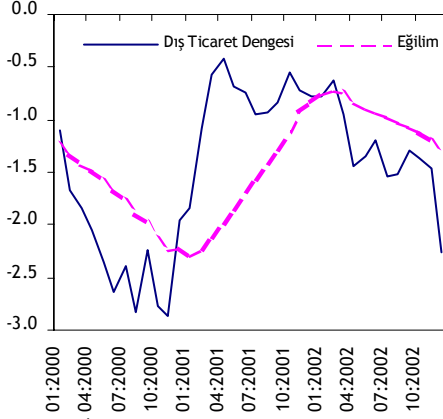
(milyar ABD doları)

Kaynak: DIE.

DIŞ TİCARET DENGESİ

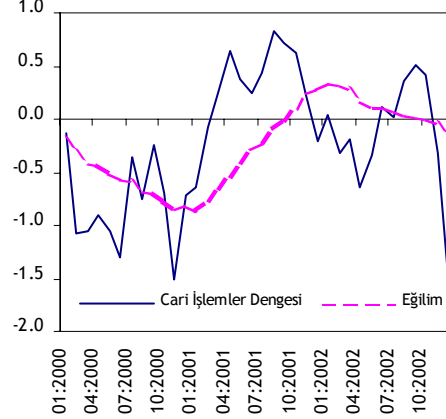
(milyar ABD doları)

Kaynak: DIE.

CARİ İŞLEMLER DENGESİ

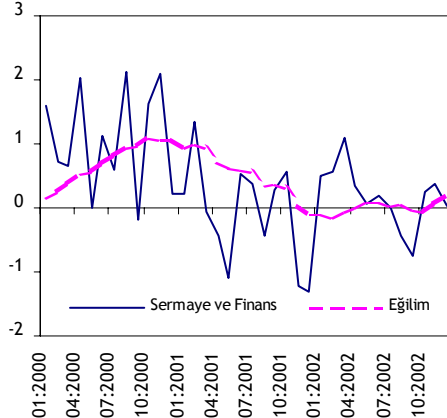
(milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB.

SERMAYE ve FİNANS HESAPLARI

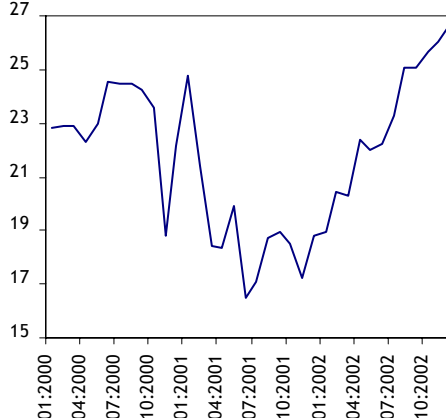
(milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB.

TCMB ULUSLARARASI REZERVLERİ

(milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB.

Eğilimler 12 aylık hareketli ortalama ile hesaplanmıştır.

I. DIŞ TİCARETİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Dış Talep Gelişmeleri

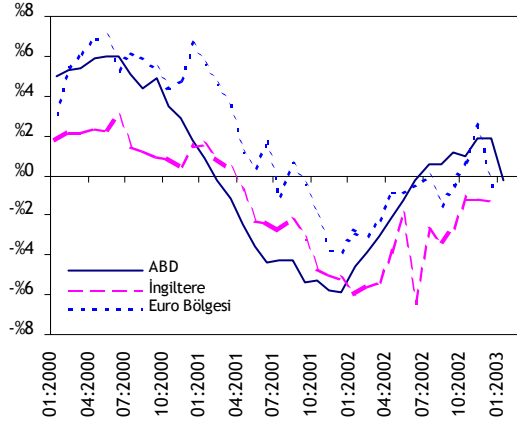
1. Dünya ekonomisinde 2000 yılı sonlarında durgunluk eğilimi baş göstermiş; 2001 yılında ise üretim bir çok gelişmiş ülkede gerilemiş ya da potansiyelin altında artış kaydetmiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere bir çok gelişmiş ülkede tüketici ve sanayici güveni olumsuz seyrizlemeye başlamış, 2001 yılındaki 11 Eylül saldırısından sonra ise söz konusu olumsuz gidişat hızlanmaya başlamıştır.

2. Dünya siyasi konjonktüründeki gergin görünüm, gerek ham petrol fiyatları üzerindeki etkisi dolayısıyla, gerekse tüketici ve sanayici güvenini sarsması nedeniyle 2002 yılında gözlenmesi beklenen canlanmayı sürekli ertelemiştir. ABD ve Japonya'da sanayi üretiminin 2002 yılının ikinci yarısından itibaren yıllık bazda artmaya başlamasına karşın, durgunluk sürecine görece olarak geç başlamış olan Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde ise sanayi üretimi halen zayıf gelişimini sürdürmektedir.

3. Türkiye'nin ihracat pazarının önemli bir kısmını oluşturan AB ülkeleri ve ABD'de ithalat talebi de üretim gelişmelerine paralel bir seyrizlemiştir. Diğer taraftan, 2000 yılında yüzde 12,4 oranında artış kaydeden dünya ticaret hacmi 2001 yılında ise yüzde 0,4 oranında gerilemiştir. Dünya ticaret hacmi 2002 yılının ikinci çeyreğinde yeniden yükselmeye başlamıştır.

SANAYİ ÜRETİMİ

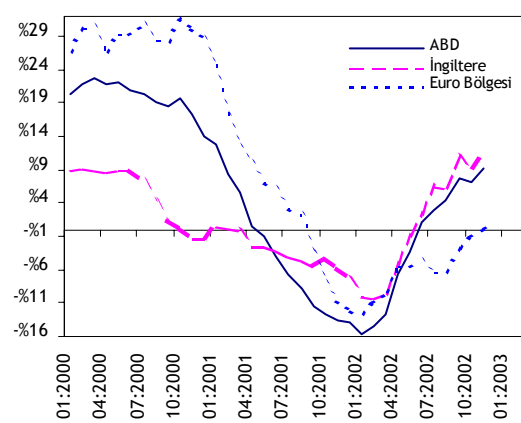
(mevsimsellikten arındırılmış, üç aylık hareketli ortalama, yıllık yüzde değişim)

Kaynak: IMF, ECB.

İTHALAT

(üç aylık hareketli ortalama, yıllık yüzde değişim)

Kaynak: IMF, ECB.

4. OECD'nin yayınladığı ve OECD ülkelerinin ekonomik faaliyetlerindeki devresel hareketler için ön gösterge niteliğinde olan CLI¹ (Composite Leading Indicator) 2002 yılının ilk yarısında hızlı bir iyileşme göstermiş, ancak yılın ikinci yarısında göstergenin büyüme hızı önemli ölçüde yavaşlamıştır. OECD bölgesi geneli için hesaplanan göstergenin altı aylık büyüme oranı ise üst üste üç ay boyunca artış kaydetmiştir.

5. Ocak 2003'te açıklanan son verilere göre ABD ekonomisine ait öncü gösterge yılın ikinci yarısında sürekli gerilemekteyken, Aralık ve Ocak aylarında yeniden yükselmeye başlamıştır. Diğer taraftan, İngiltere ve AB'ye ait göstergeler Ocak ayında da yılın ikinci yarısındaki gerileme eğilimini sürdürmektedir. Göstergelerdeki olumsuz gelişmeler İngiltere

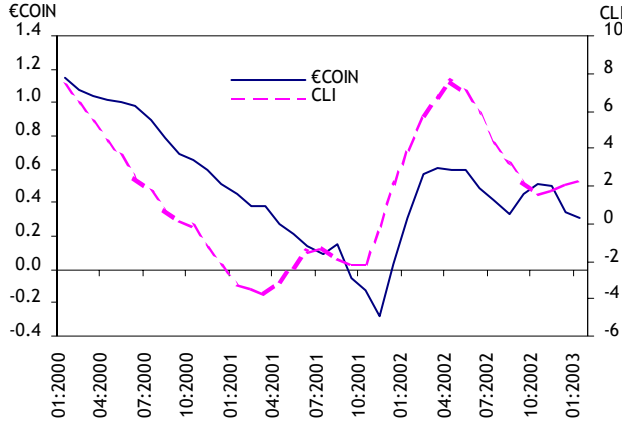
¹ CLI hakkında daha ayrıntılı bilgi için bakınız,

<http://www.oecd.org/oecd/pages/home/displaygeneral/0,3380,EN-statistics-509-15-no-no-no-509,00.html>.

ve AB ekonomisinin önümüzdeki dönemde hızlı bir canlanma sergilemeyeceğine işaret etmektedir.

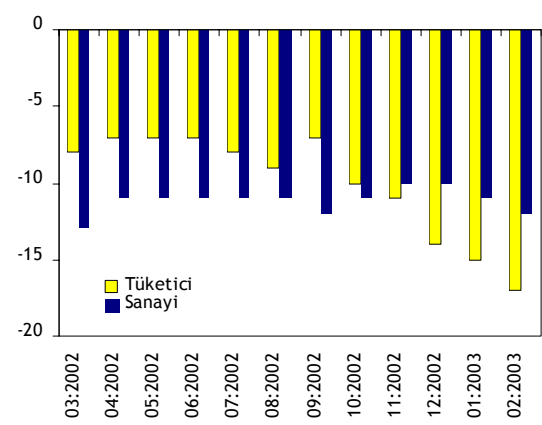
6. CEPR (Centre for Economic Policy Research) tarafından yayınlanan EUROCOIN² (Coincident Indicator) göstergesi Euro Bölgesi için mevsimsellikten arındırılmış üç aylık gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) büyümesine ilişkin tahminleri göstermektedir. Buna göre endeksin üç aylık büyüme oranı 2002 yılının ilk çeyreğinde olumlu bir gelişme kaydetmiş, ancak izleyen aylarda bu eğilimi koruyamamıştır. Ocak ayında açıklanan verilere göre söz konusu göstergenin büyüme oranı üst üste üç aydır gerilemektedir. Buna göre, Euro Bölgesinde GSYİH büyüme oranının önümüzdeki dönemde azalması beklenmektedir.

ÖNCÜ GÖSTERGELER: €COIN (3-aylık % değişim),
OECD CLI (yıllıklandırılmış 6-aylık % değişim)

Kaynak: CEPR, OECD.

TÜKETİCİ ve SANAYİ GÜVEN ENDEKSLERİ: AB
(mevsimsellikten arındırılmış)

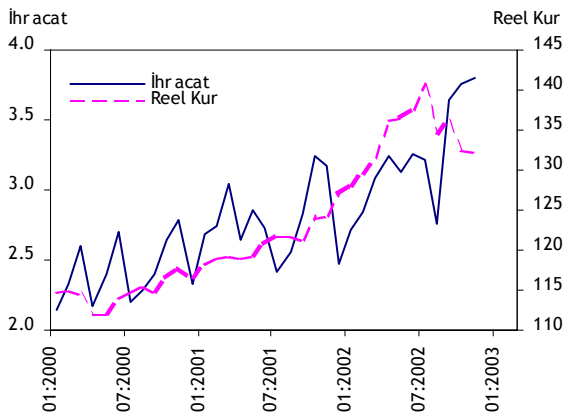

Kaynak: Eurostat.

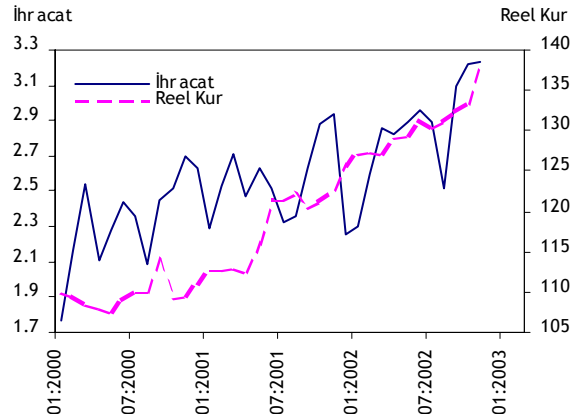
7. Avrupa Birliğinde tüketici güven endeksi 2002 yılı sonuna doğru, Irak'a karşı bir savaş olasılığının giderek güçlenmesinden de olumsuz şekilde etkilenerek, bozulmaya başlamıştır. Tüketici güvenindeki bozulma 2003 yılının Ocak-Şubat döneminde de hızlanarak devam etmiştir. Sanayici güven endeksi ise 2002 yılı boyunca genellikle yatay bir gelişme göstermiştir.

AB'YE ADAY ÜLKELERDE İHRACAT VE REEL KUR (1995=100)†

ÇEK CUMHURİYETİ

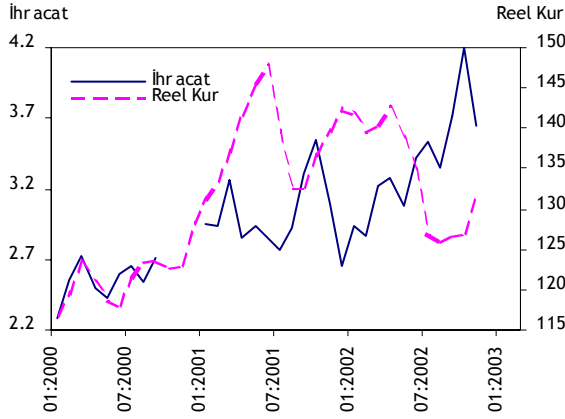
MACARİSTAN

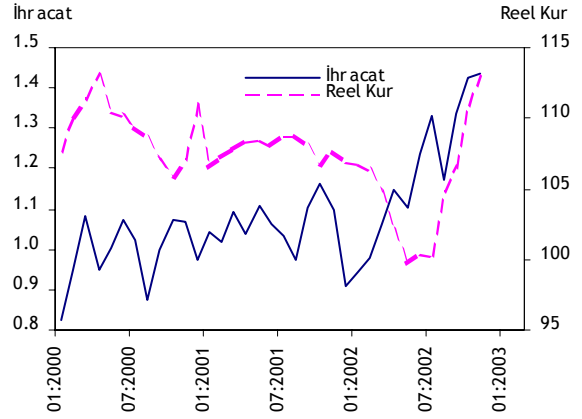
² EUROCOIN hakkında daha ayrıntılı bilgi için bakınız, <http://www.cepr.org/data/Eurocoin/>.

AB'YE ADAY ÜLKELERDE İHRACAT VE REEL KUR (1995=100)† (devamı)

POLONYA

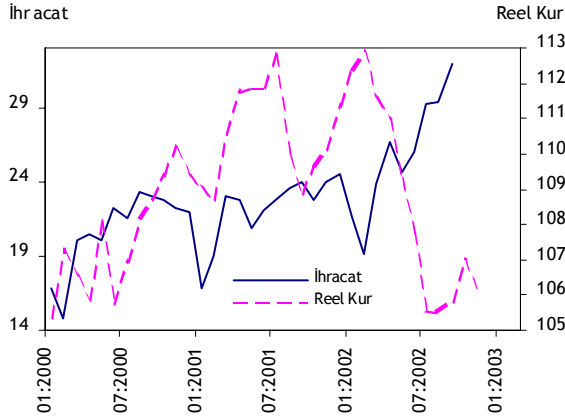
SLOVAK CUMHURİYETİ

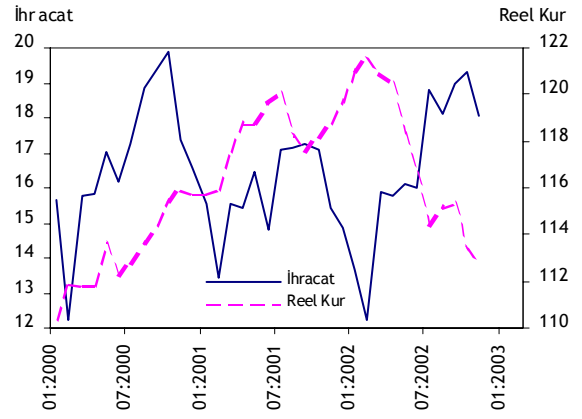
† Reel kur endeksindeki artış para biriminin güçlenmesini göstermektedir.
Kaynak: IMF.

RAKİP ÜLKELERDE İHRACAT (milyar ABD doları) VE REEL KUR (1995=100)†

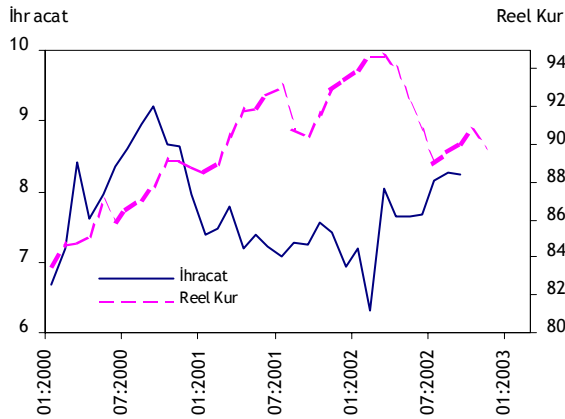
ÇİN

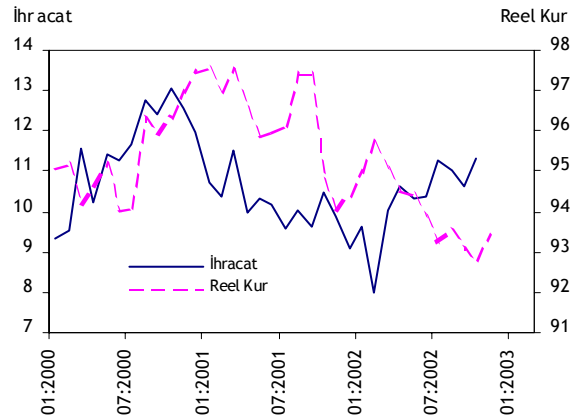
HONG KONG††

MALEZYA

SİNGAPUR

† Reel kur endeksindeki artış para biriminin güçlenmesini göstermektedir.
†† Hong Kong için reel kur bulunamadığından nominal efektif döviz kuru kullanılmıştır.
Kaynak: IMF.

8. AB'nin AB dışındaki ülkelere yaptığı ihracat Ocak-Kasım 2002 döneminde önceki yıla göre çok küçük oranda artarak 911,7 milyar euro, AB dışındaki ülkelere yaptığı ithalat ise yüzde 5 oranında gerileyerek 907,5 milyar euro olmuştur. Söz konusu dönemde AB'nin Türkiye'ye yönelik ihracatı diğer ülkelere yapılan ihracata kıyasla en yüksek artışı (%18) kaydetmiştir. Diğer taraftan, AB'nin Türkiye'den yaptığı ithalatın artış oranı (%8) da

Çek Cumhuriyeti'nden yaptığı ithalatın artış oranından (%9) sonraki en yüksek artış oranı olmuştur. Aynı dönemde AB'nin AB dışındaki ülkelerden yaptığı toplam ithalatın yüzde 2,2'si Türkiye'den, yüzde 2,6'sı Macaristan'dan, yüzde 2,8'i Çek Cumhuriyeti'nden, yüzde 2,8'i Polonya'dan, yüzde 8,2'si Çin'den, yüzde 17,8'i ise ABD'den yapmıştır.

9. AB'ye aday ülkelerden Çek Cumhuriyeti'nde 2002 yılının ilk yedi ayında sürekli olarak güçlenen Çek kronu Ağustos ayından itibaren reel olarak değer kaybetmeye başlamıştır. Macaristan'da ise forint 2002 yılında reel olarak değer kazanmaya devam etmiştir. Polonya ve Slovak Cumhuriyeti para birimlerinde 2002 yılının ilk yarısında gözlenen reel değer kaybı yılın ikinci yarısında yerini değerlenmeye bırakmıştır.

10. Çin ve Singapur para birimleri 2002 yılında reel olarak büyük oranda değer kaybetmiştir.

Yurt İçi Talep ve Üretim Gelişmeleri

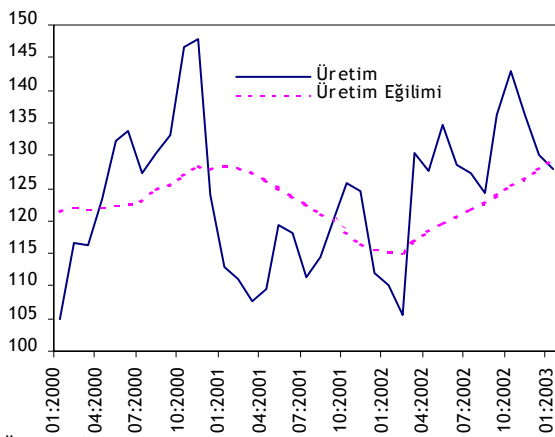
11. 2002 yılının ilk üç çeyreğinde GSYİH önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 6,5 oranında büyümüştür. Özel tüketim harcamaları aynı dönemde yüzde 1,1 oranında artış kaydederken, özel sektörün sabit sermaye yatırımları yüzde 10,5 oranında azalmıştır. Ancak, özel sektörün yurt dışından uzun vadeli kredi kullanımının da artması neticesinde özellikle makine-teçhizat yatırımları yılın ikinci çeyreğinden itibaren artmaya başlamıştır. Yatırım malı ithalatı da yıl içinde yurt içi yatırım harcamalarına benzer bir gelişme göstermiştir.

12. Firmaların 2001 yılında önemli ölçüde azalan mamul mal stoklarını, yılın ilk yarısı ağırlıklı olmak üzere, 2002 yılında yeniden artırma eğilimi nedeniyle stok değişimleri GSYİH büyümesine en yüksek oranda katkıda bulunan harcama kalemi olmuştur. Mamul mal stoku biriktirebilmek amacıyla firmaların ara malı ithalatına yönelmesi ithalat üzerinde etkili olmuştur.

13. CNBC-e tarafından hazırlanan Tüketici Güven Endeksi³, 2002 yılı içinde dalgalı bir seyir izlemiştir. Yurt içinde siyasi belirsizliklerin yaşandığı ve Türk lirasının değer kaybettiği Mayıs-Temmuz döneminde tüketici güveni önemli ölçüde gerilemiş, ancak erken seçim kararının alındığı Ağustos ayından itibaren tüketici güveni yeniden olumlu seyretemeye başlamıştır. 2003 yılı Ocak ayında ise Irak'la ilgili gelişmeler yurt içi tüketici güvenli olumsuz etkilemiştir.

İMALAT SANAYİİ ÜRETİMİ

(1994=100)

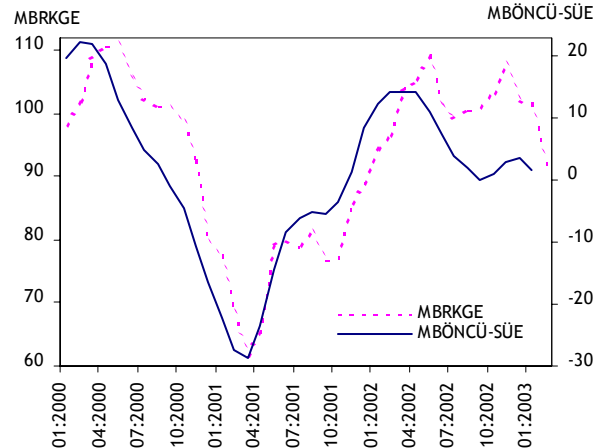

Üretim Eğilimi 12 aylık hareketli ortalamaya ile hesaplanmıştır.

Kaynak: DİE.

TÜRKİYE İÇİN ÖNCÜ GÖSTERGELER: MBRKGE,

MBÖNCÜ-SÜE (6-aylık % değişim)

Kaynak: TCMB.

14. Yurt içi imalat sanayii üretimi 2002 yılının Mart ayından itibaren büyüme eğilimine girmiştir. Üç aylık hareketli ortalamaların yıllık yüzde değişimine göre hesaplanan büyüme

³ CNBC-e tarafından hazırlanan Tüketici Güven Endeksi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bakınız, <http://www.ntvmsnbc.com/news/171785.asp>.

oranı Mayıs ayında yüzde 16,8'e yükselmiş, izleyen aylarda yaklaşık yüzde 12 düzeyinde seyretmiştir. Özel imalat sanayiinde kapasite kullanım oranları da paralel şekilde 2002 yılı boyunca yükselmiştir.

15. 2002 yılında üretim, tekstil ürünleri ve giyim eşyası imalatı sektörlerinde sırasıyla yüzde 8,6 ve yüzde 8,1 oranında artarken, makine ve teçhizat imalatında yüzde 21,3, petrol ürünleri imalatında yüzde 11,4, radyo-televizyon ve haberleşme cihazları imalatında yüzde 48,1, taşıt araçları imalatında yüzde 24,9 oranında artmıştır.

16. 2003 yılı Ocak ayında ise toplam sanayi üretimi önceki yılın aynı ayına göre yüzde 13,2 oranında, imalat sanayii üretimi ise yüzde 16 oranında artmıştır. Mevsimsellikten arındırılmış verilere göre, imalat sanayii üretimi 2003 yılının Ocak ayında bir önceki aya göre yüzde 1,3 oranında artmıştır. Bu ayda, plastik-kauçuk ürünleri, ana metal sanayi, metal eşya sanayi, elektrikli makine cihazları imalatı, makine-teçhizat imalatı, radyo, TV haberleşme cihazları imalatı, büro makineleri imalatı ve taşıt araçları sektörlerinde yüksek oranlı üretim artışları görülmüştür.

17. Ekonomik faaliyetlerdeki büyüme ve daralma dönemlerini önceden izleyebilmek amacıyla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından oluşturulan bileşik öncü göstergeler endeksi (MBÖNCÜ-SÜE)⁴, 2002 yılının son çeyreğinde yeniden yükselmeye başlamıştır. Söz konusu öncü göstergenin yıllıklandırılmış altı aylık yüzde değişim oranı da yılın son çeyreğinde yükselmiş, Ocak ayında ise gerilemiştir. Bundan ötürü, önümüzdeki dönemde sanayi üretiminin büyümesinde önemli bir değişim beklenmemektedir. Diğer taraftan, Şubat ayında özel imalat sanayiinde mevsimsellikten arındırılmış kapasite kullanım oranı önceki aya göre 1,7 puan gerilemiştir.

18. TCMB tarafından oluşturulan diğer bir gösterge de Reel Kesim Güven Endeksi (MBRKGE)⁵ olup özel sektör kuruluşlarının üst düzey yöneticilerinin bugünkü iş durumlarını nasıl değerlendirdiklerine ve geleceğe ilişkin beklentilerine dair bilgi sunmaktadır. Buna göre, 2002 yılı genelinde endeks değeri çoğunlukla 100'ün üzerinde seyretmiş, diğer bir ifadeyle, reel kesim temsilcilerinin ekonominin görünümüne ilişkin güveni çoğunlukla iyimser yönde oluşturmuştur. Ancak, 2003 yılının Şubat ayında yurt içinde yaşanan Irak'la ilgili siyasi gelişmeler ile bu gelişmelerin kurlar ve faiz oranları üzerindeki olumsuz etkisinden ötürü endeks değeri 100'ün altına düşmüştür.

Fiyatlar

19. Türk lirası, makroekonomik göstergelerin görece olarak iyileştiği Kasım 2001'den sonra reel olarak güçlenme eğilimine girmiştir. Bu güçlenme süreci Mayıs ayına kadar devam etmiş, Ekim 2001-Nisan 2002 döneminde Türk lirasında reel değer kazancı tüketici fiyatları kullanılarak TCMB tarafından oluşturulan endekse göre yüzde 48,8 olmuştur. Mayıs-Temmuz döneminde yaşanan yurt içi siyasi gelişmeler neticesinde Türk lirası yüzde 25,1 oranında reel değer kaybına uğramış, ancak erken seçim kararının alınmasının ardından oluşan iyimser görünüm yeniden Türk lirasının güçlenmesine yol açmıştır. Ağustos-Aralık döneminde Türk lirasındaki reel değerlenme yüzde 16,8 olmuştur. Böylelikle Türk lirası 2002 yılında, tüketici fiyatları kullanılarak oluşturulan endekse göre ortalama olarak yüzde 11,4 oranında, toptan eşya fiyatları kullanılarak oluşturulan endekse göre ortalama olarak yüzde 18,5 oranında reel değer kazanmıştır.

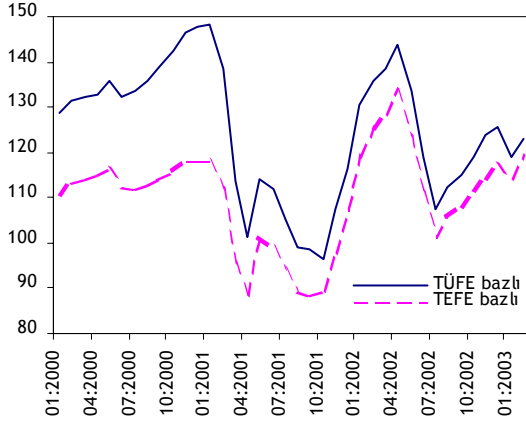
20. 2003 yılının Ocak ayında Irak'la ilişkili gelişmeler sonucunda nominal döviz kurunun yükselmesi Türk lirasının önceki aya göre reel olarak yüzde 5,2 oranında değer kaybetmesine yol açmıştır. Şubat ayında ise Türk lirası Ocak ayına göre yüzde 3 oranında değerlendirilmiştir.

⁴ MBÖNCÜ-SÜE hakkında daha ayrıntılı bilgi için bakınız, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/oncu_gos/Metodoloji.pdf.

⁵ MBRKGE hakkında daha ayrıntılı bilgi için bakınız, [http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/oncu_gos/yontemselaciklama\[1\].pdf](http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/oncu_gos/yontemselaciklama[1].pdf).

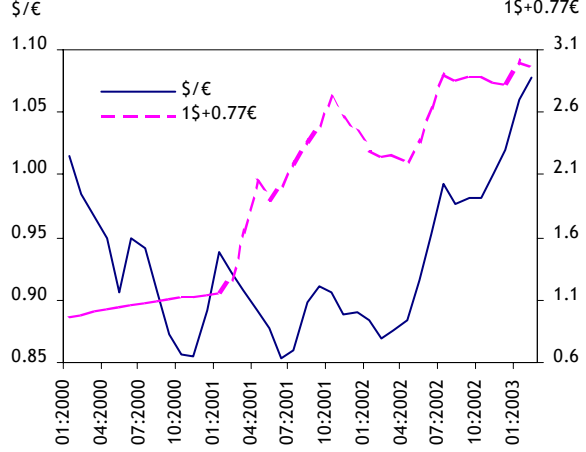

REEL EFEKTİF DÖVİZ KURU
(1995=100)†

† Reel kur endeksindeki artış Türk lirasının güçlenmesini göstermektedir.
Kaynak: TCMB.

USD/EUR PARİTESİ ve
NOMİNAL DÖVİZ KUR SEPETİ

21. Euro 2002 yılında ABD doları karşısında ortalama olarak yüzde 5,5 oranında değer kazanmıştır. ABD doları/euro paritesi Mart ayından itibaren euro lehine gelişmeye başlamış, Ağustos-Ekim döneminde yatay seyretmiş, Kasım ayında yeniden yükselmeye başlamıştır. Euro, 2002 yılının Şubat ayına göre yüzde 23,9 oranında yükselerek 2003 yılının Şubat ayında ortalama 1,0780 seviyesine ulaşmıştır.

REEL EFEKTİF DÖVİZ KURU (aylık yüzde değişim)†

	2002										2003	
	Mar	Nis	May	Haz	Tem	Ağu	Eyl	Eki	Kas	Ara	Oca	Şub
Türkiye												
TÜFE bazlı	1.9	3.8	-7.2	-10.9	-9.5	4.3	2.7	3.3	3.9	1.6	-5.2	3.0
TEFE bazlı	2.6	3.8	-7.3	-10.4	-8.6	4.3	2.1	3.2	2.7	2.4	-2.4	4.1
Çek Cumhuriyeti	1.5	3.5	0.2	0.9	2.1	-4.3	1.2	-2.5	-0.3			
Slovakya	-1.5	-2.5	-2.5	0.8	-0.2	4.5	1.7	4.1	1.8			
Macaristan	-0.2	1.6	0.2	1.5	-0.8	0.5	0.9	0.8	3.6			
Polonya	0.7	1.5	-2.6	-2.8	-5.9	-0.8	0.7	0.1	3.6			
Hong Kong ††	-0.5	-0.3	-1.8	-1.4	-1.9	0.7	0.1	-1.8	-0.6			
Malezya	0.0	-0.6	-2.0	-1.5	-2.1	0.8	0.5	0.8	-1.0			
Singapur	-0.6	-0.6	-0.1	-0.6	-0.7	0.3	-0.5	-0.3	0.6			
Çin	-1.1	-0.6	-1.6	-1.4	-2.0	-0.1	0.3	1.1	-0.7			

Kaynak: TCMB, OECD, IMF.

† Reel kur endeksindeki artış söz konusu para biriminin güçlenmesini göstermektedir.

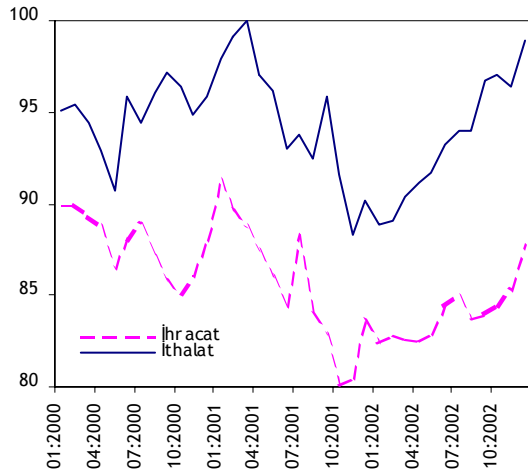
†† Hong Kong için reel kur bulunamadığından nominal efektif döviz kuru kullanılmıştır.

22. 2001 yılında ortalama olarak yüzde 2,5 oranında gerileyen ihracat fiyatları, 2002 yılında da ortalama yüzde 1,9 oranında düşmüştür. Ancak, 2002 yılının ikinci yarısından itibaren ihracat fiyatlarında yükselme eğilimi gözlenmiştir. İthalat fiyatlarının 2002 yılında ortalama olarak yüzde 1,2 oranında düşmüş olmasına karşın, 2002 yılının Mart ayından itibaren güçlü bir yükselme eğilimine girdiği gözlenmiştir. Dolayısıyla, dış ticaret hadleri 2002 yılı genelinde kötüleşmiş, ancak yılın son çeyreğinde söz konusu eğilim tersine dönmüş bulunmaktadır.

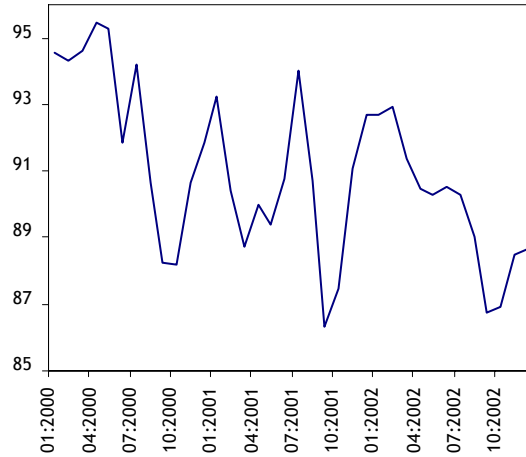
İHRACAT ve İTHALAT FİYAT ENDEKSLERİ (1994=100)

	2002											
	Oca	Şub	Mar	Nis	May	Haz	Tem	Ağu	Eyl	Eki	Kas	Ara
İhracat Fiyat Endeksi	82.4	82.8	82.6	82.5	82.8	84.4	84.9	83.7	83.9	84.4	85.3	87.7
İmalat	81.7	81.8	81.5	81.1	81.9	84.2	85.0	83.6	84.4	84.3	85.1	87.7
Tekstil Ürünleri	77.4	77.6	77.8	77.5	79.6	82.8	82.2	78.7	79.0	78.7	82.0	85.2
Giyim Eşyası	81.0	83.5	86.1	85.1	85.9	87.8	89.8	89.1	86.6	83.8	85.0	91.7
Kimyasal Madde ve Ürünler	85.7	81.0	79.3	80.0	83.9	84.1	86.6	85.8	85.4	86.4	87.3	88.2
Ana Metal Sanayi	79.9	79.7	77.1	77.7	78.0	82.7	85.9	89.8	87.0	88.5	90.6	89.3
Makine ve Teçhizat İmalatı	81.2	80.3	79.4	79.8	79.3	79.4	80.0	77.8	80.1	81.2	79.9	83.7
Elektrikli Makine ve Cihazlar	70.9	69.3	69.1	67.1	70.4	69.4	68.8	67.4	72.5	74.1	72.9	75.6
Motorlu Kara Taşıtları	81.7	81.7	83.3	85.4	85.1	89.5	91.3	87.7	91.4	93.5	93.5	95.0
İthalat Fiyat Endeksi	88.9	89.1	90.4	91.2	91.7	93.2	94.0	94.0	96.7	97.1	96.4	98.9
Madencilik ve Taşocakçılığı	117.9	123.6	133.7	143.3	140.0	141.7	148.4	153.7	153.9	161.0	145.0	157.1
Ham Petrol ve Doğalgaz	125.1	127.5	139.8	149.5	145.6	147.2	156.4	162.0	163.0	170.2	151.3	166.6
İmalat	84.7	85.0	85.7	86.4	87.2	88.1	88.5	87.6	90.3	90.2	91.3	92.4
Tekstil Ürünleri	78.5	79.7	86.9	81.1	83.2	81.2	80.6	78.4	82.7	84.8	85.0	88.1
Kimyasal Madde ve Ürünler	85.0	86.3	86.1	90.3	89.4	91.5	93.6	91.6	94.1	92.9	95.2	97.4
Ana Metal Sanayi	78.9	79.9	78.3	81.4	81.4	83.8	85.4	86.4	85.2	84.2	89.0	91.5
Makine ve Teçhizat İmalatı	87.1	87.4	86.3	89.2	89.3	88.2	87.2	86.8	91.6	91.6	94.7	97.5
Elektrikli Makine ve Cihazlar	67.7	62.6	66.6	66.1	69.8	71.3	69.5	68.8	70.2	70.7	67.7	67.9
Motorlu Kara Taşıtları	78.7	78.0	77.0	80.1	86.7	86.8	85.4	90.2	90.3	86.4	85.7	88.7

Kaynak: DİE.

İHRACAT ve İTHALAT FİYAT ENDEKSLERİ
(1994=100)

Kaynak: DİE.

DIŞ TİCARET HADLERİ (İhracat
Fiyatları/İthalat Fiyatları) (1994=100)

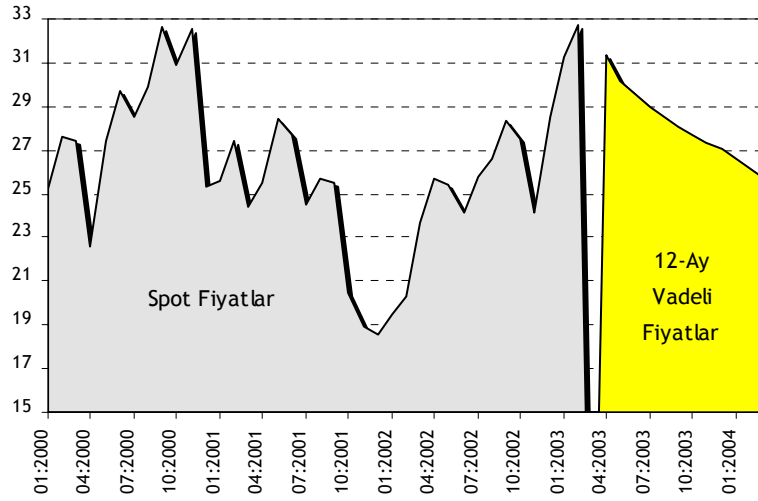
23. 2002 yılı genelinde en önemli ihracat kalemlerinden olan motorlu kara taşıtları ile giyim eşyası ve tekstil ürünleri ihracat fiyatları önemli ölçüde artış kaydetmiştir. Diğer taraftan, ham petrol ve doğal gaz, ana metal sanayii ile kimyasal madde ve ürünlerin ithalat fiyatları yüksek oranlarda artış göstermiştir.

24. Uluslararası piyasalarda ham petrol fiyatları 2002 yılı boyunca yükselmiştir. Dünya ham petrol fiyatları 2002 yılında ortalama olarak yüzde 2,8 oranında artış kaydetmiştir. Ancak, ham petrol fiyatlarındaki artış oranı 2002 yılının Aralık ayında önceki yılın Aralık ayındaki dip noktasına göre yüzde 50,5 olmuştur. Yılın ilk yarısında ham petrol fiyatlarını belirleyen önemli etkenler OPEC üretim kotalarının düşürülmesi ve Orta Doğu'daki gerginlik

olmuş, yılın kalanında ise Irak'a yönelik olası askeri harekât konusundaki belirsizlikler öne çıkmıştır.

25. Irak hariç OPEC üyesi ülkeler 2002 yılı başından geçerli olmak üzere üretim kotalarını altı aylık dönem boyunca günlük 1,5 milyon varil kadar azaltma kararı almıştır. Buna karşın, gerçekleşen OPEC üretimi yıl içinde çoğu kez belirlenen kotaların üzerinde kalmıştır. Belirlenen bu kotalar yıl sonuna kadar korunmuş; ancak, 12 Aralık 2002 tarihinde alınan karar gereği üretim kotaları 2003 yılı başından itibaren geçerli olmak üzere günlük 21,7 milyon varilden 23 milyon varile yükseltilmiştir. Son olarak, Venezuela'daki petrol işçileri grevinden kaynaklanan üretim açığını telafi etmek amacıyla OPEC üyesi ülkeler 1 Şubat 2003 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere üretim kotalarını yeniden günlük 1,5 milyon varil kadar artmıştır.

HAM PETROL FİYATLARI: BRENT SPOT ve 12-AY VADELİ (aylık ortalama, ABD doları/varil)

Vadeli Fiyatlar	
14.03.2003	
Nisan 2003	31.38
Mayıs 2003	30.13
Haziran 2003	29.51
Temmuz 2003	28.98
Ağustos 2003	28.49
Eylül 2003	28.04
Ekim 2003	27.68
Kasım 2003	27.36
Aralık 2003	27.08
Ocak 2004	26.62
Şubat 2004	26.17
Mart 2004	25.73

Kaynak: oilnergy.com.

Not: 14.03.2003 tarihinde International Petroleum Exchange'de oluşan vadeli fiyatlar.

26. Aralık 2002-Şubat 2003 döneminde yükselen ham petrol fiyatları, büyük ölçüde, OECD ülkelerindeki ham petrol stoklarının düşük düzeyde seyretmesi ve Venezuela'da 2 Aralık 2002 tarihinde başlayan grevin yol açtığı üretim açığından kaynaklanmıştır. Diğer taraftan, Irak'a yönelik askeri operasyon olasılığı da ham petrol fiyatları üzerinde belirsizlik yaratmaktadır. Ayrıca, mevsimsel etkenlerden ötürü artan petrol ürünleri tüketimi, bakımları sona eren rafinerilerin yeniden ham petrol taleplerini artırmaları da fiyatlar üzerinde yukarı yönlü baskı oluşturmaktadır.

27. Önümüzdeki dönemde de düşük stok düzeyleri ve Irak konusundaki belirsizlik ham petrol fiyatları üzerinde belirleyici olacaktır. Ancak, vadeli piyasalarda oluşan ham petrol fiyatları, Irak ile ilgili gerginliğin kısa süreceği varsayımına dayalı olarak, Nisan ayından itibaren düşme eğilimindedir.

28. Şubat ayında dünya ham petrol üretimi, büyük ölçüde Venezuela'daki petrol kuyularının yeniden üretime başlaması ve Suudi Arabistan'ın üretimindeki artıştan ötürü, günlük 1,96 milyon varil kadar yükselmiştir. OPEC üyesi ülkelerin atıl kapasiteleri, olası bir Irak operasyonu nedeniyle petrol arzında yaşanacak kaybı telafi edebilecek düzeyden düşük bulunmaktadır. Bu nedenden ötürü, uluslararası piyasalarda oluşacak olası bir fiyat artışını gidermeye yönelik manevra alanı sınırlı görülmektedir.

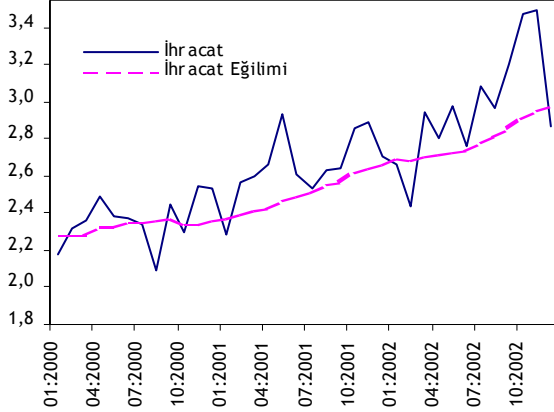
II. İHRACAT

Genel Değerlendirme

29. İhracat 2002 yılında bir önceki yıla göre yüzde 12 oranında artarak 35,1 milyar ABD doları olmuştur. İmalat sanayi ürünleri ihracatı yüzde 13,8, balıkçılık ürünleri ihracatı yüzde 46,4 oranında artmış, tarım ve ormancılık ürünleri ihracatı yüzde 10,5, madencilik ve taşocaklığı ürünleri ihracatı yüzde 0,4 oranında azalmıştır.

İHRACAT ve İHRACAT EĞİLİMİ†

(milyar ABD doları)

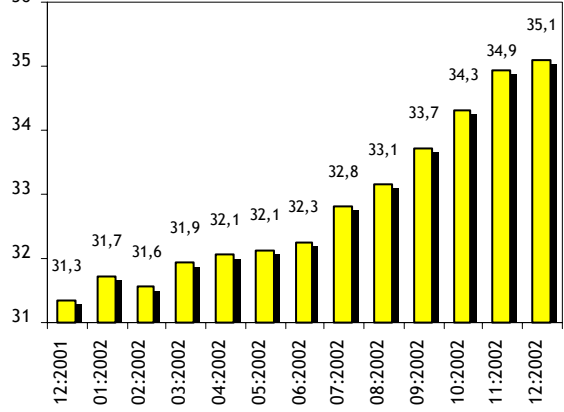

† İhracat eğilimi 12 aylık hareketli ortalama ile hesaplanmıştır.

Kaynak: DİE.

İHRACAT

(on iki aylık, milyar ABD doları)

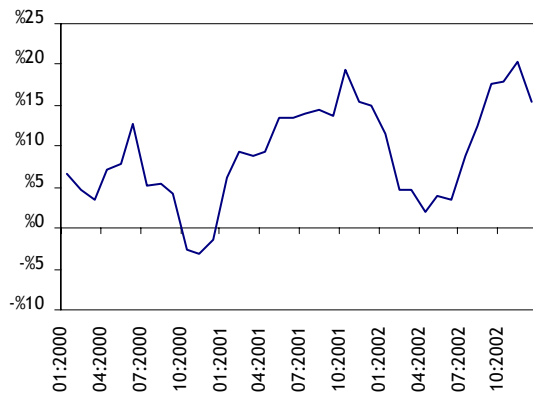

Kaynak: DİE.

30. Türkiye'nin en büyük ihracat pazarı olan OECD ülkelerinde sanayi üretimi artış hızı önemli ölçüde azalmıştır. Avrupa Birliği ülkelerinde ise sanayi üretimi son aylarda gerilemektedir. Söz konusu ülke gruplarının ithalatında da sanayi üretimine benzer bir eğilim gözlenmektedir. Yurt içi özel imalat sanayi üretiminde gözlenen büyük oranlı artışa karşın yurt içi talebin sınırlı kalması, üretim fazlasının ihracata yönelmesine neden olmuştur. Diğer taraftan, Türk lirasının Ağustos ayından bu yana güçlenmekte olması ihracatı kısıtlayıcı rol oynarken, euronun ABD doları karşısında değer kazanması bu kısıtlayıcı etkiyi telafi etmiştir. Böylece, üç aylık hareketli ortalamaların yıllık yüzde değişimine göre hesaplanan ihracatın büyüme oranı Aralık ayında yüzde 15,5 olmuştur.

İHRACAT: BÜYÜME ORANI

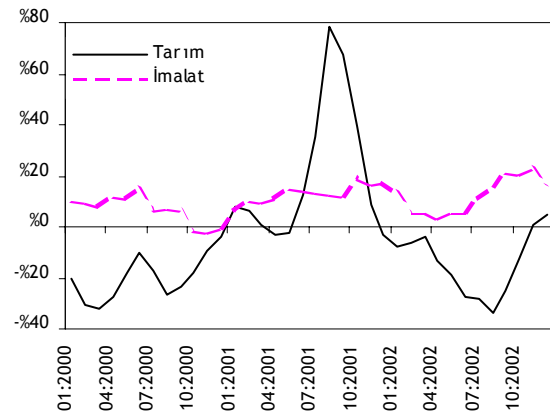
(üç aylık hareketli ortalama, yıllık % değişim)

Kaynak: DİE.

İHRACAT: SEKTÖREL BÜYÜME ORANLARI

(üç aylık hareketli ortalama, yıllık % değişim)

Kaynak: DİE.

31. Tarım ve ormancılık sektörü ihracatının üç aylık hareketli ortalamaların yıllık yüzde değişimine göre hesaplanan *büyüme oranı* geçen yılın Eylül ayından itibaren gerilemekteyken, 2002 yılının Eylül ayından bu yana artış kaydetmeye başlamıştır.

İHRACAT (milyon ABD doları)								
	Aralık				Ocak-Aralık			
	2001	2002	% Değişim	% Katkı	2001	2002	% Değişim	% Katkı
Toplam	2660	2815	5,8		31334	35081	12,0	
Tarım ve Ormancılık	177	177	0,1	0,0	2234	1999	-10,5	-0,7
Balıkçılık	4	4	16,2	0,0	30	44	46,4	0,0
Madencilik ve Taşocakçılığı	22	16	-28,1	-0,2	349	348	-0,4	0,0
İmalat	2454	2615	6,6	6,1	28695	32656	13,8	12,6
Diğer	4	2	-37,7	0,0	26	34	30,7	0,0
Önemli Fasıllar:								
Örme giyim eşyası	295	353	19,8	2,2	3641	4424	21,5	2,5
Örülmemiş giyim eşyası	204	236	15,4	1,2	2639	3229	22,3	1,9
Kara taşıtları ve bunların aksam, parçaları	196	282	43,7	3,2	2335	3177	36,0	2,7
Elektrikli makine ve cihazlar	204	261	28,0	2,1	2260	2842	25,8	1,9
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar	156	192	23,2	1,4	1745	2124	21,7	1,2
Demir ve çelik	164	192	17,6	1,1	2070	2104	1,6	0,1
Demir veya çelikten eşya	140	82	-41,5	-2,2	976	1234	26,5	0,8
Dokumaya elverişli maddelerden hazır eşya	82	96	16,8	0,5	1055	1245	18,0	0,6
Yenilen meyveler	109	113	4,1	0,2	1201	1164	-3,1	-0,1
Pamuk, pamuk ipliği, pamuklu mensucat	66	63	-4,6	-0,1	843	802	-4,9	-0,1

Kaynak: DİE.

İHRACAT: ÜLKE DAĞILIMI (milyon ABD doları)										
	Aralık					Ocak-Aralık				
	2001		2002		% Değişim	2001		2002		% Değişim
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)		Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	
Toplam	2660	..	2815	..	5,8	31334	..	35081	..	12,0
OECD Ülkeleri	1596	60,0	1875	66,6	17,5	20615	65,8	22988	65,5	11,5
Avrupa Birliği Ülkeleri	1257	47,2	1502	53,4	19,5	16118	51,4	18059	51,5	12,0
EFTA Ülkeleri	26	1,0	30	1,1	16,9	316	1,0	404	1,2	27,8
Diğer OECD Ülkeleri	313	11,8	343	12,2	9,3	4181	13,3	4524	12,9	8,2
OECD dışı	978	36,8	821	29,2	-16,0	9785	31,2	10697	30,5	9,3
Avrupa Ülkeleri	292	11,0	266	9,4	-9,0	2658	8,5	3371	9,6	26,8
Afrika Ülkeleri	119	4,5	124	4,4	4,0	1521	4,9	1648	4,7	8,4
Amerika Ülkeleri	31	1,2	13	0,5	-58,2	335	1,1	227	0,6	-32,3
Orta Doğu Ülkeleri	387	14,5	250	8,9	-35,5	3582	11,4	3445	9,8	-3,8
Diğer Asya Ülkeleri	131	4,9	158	5,6	20,4	1514	4,8	1846	5,3	21,9
Diğer Ülkeler	17	0,6	10	0,4	-38,7	176	0,6	160	0,5	-8,6
Seçilmiş Ülkeler										
ABD	222	8,4	244	8,7	9,8	3126	10,0	3229	9,2	3,3
Almanya	389	14,6	455	16,2	17,0	5367	17,1	5811	16,6	8,3
İngiltere	175	6,6	255	9,1	45,3	2175	6,9	2987	8,5	37,3
İtalya	191	7,2	181	6,4	-5,4	2342	7,5	2237	6,4	-4,5
Fransa	139	5,2	168	6,0	21,1	1895	6,0	2108	6,0	11,2
Rusya	138	5,2	77	2,7	-44,1	924	2,9	1163	3,3	25,8

Kaynak: DİE.

32. 2002 yılında toplam ihracatın yüzde 93,1'ini oluşturan imalat sanayii sektörü ihracatı yılın son çeyreğinde hızlı bir artış eğilimine girmiştir. İmalat sanayii ürünleri ihracatının üç aylık hareketli ortalamaların yıllık yüzde değişimine göre hesaplanan büyüme oranı, Kasım ayında yüzde 22,7, Aralık ayında yüzde 16,8 olmuştur.

33. 2002 yılında ihracat artışına en büyük katkıyı yapan mal grupları sırasıyla örme ve örülmemiş giyim eşyası, kara taşıtları ve bunların aksam ve parçaları, elektrikli makine ve cihazlar ile kazanlar, makineler ve mekanik cihazlar olmuştur. Aynı dönemde, söz konusu fasılların toplam ihracat içindeki payı ise yüzde 45 düzeyindedir. 2002 yılında yüzde 26,5 oranında artan demir veya çelikten eşya ihracatı Aralık ayında yüzde 41,5 oranında azalmıştır.

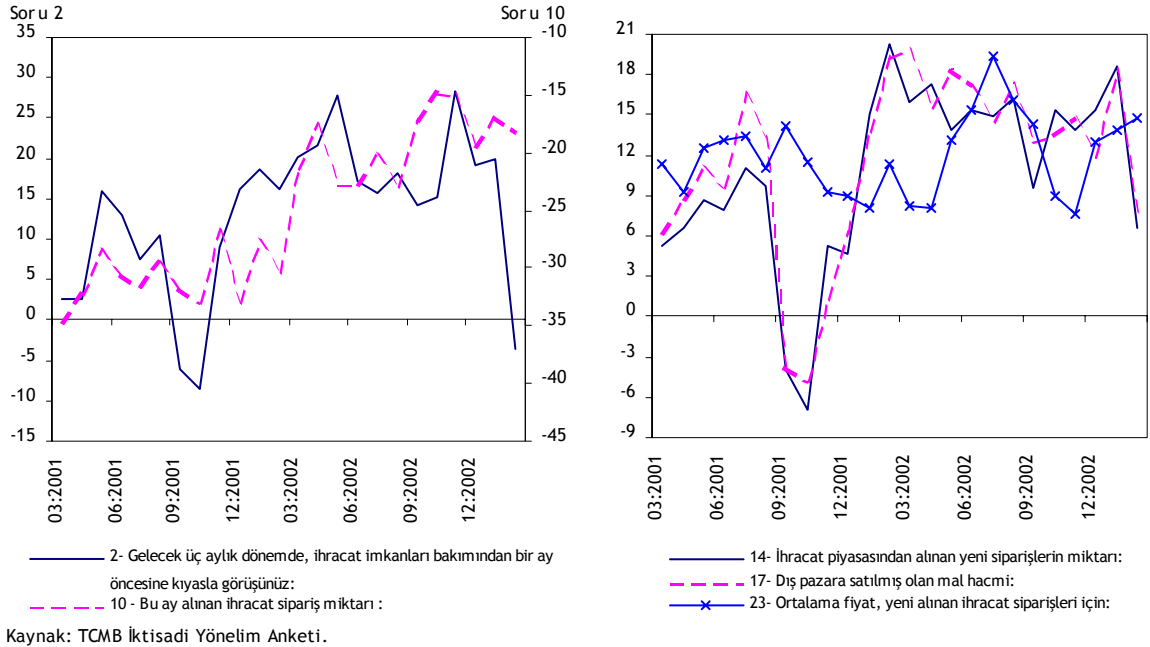
34. 2002 yılında OECD üyesi olmayan Avrupa ülkelerine yapılan ihracat yüzde 26,8 oranında artmıştır. Bu ülkelerden Rusya'ya yapılan ihracat bu dönemde yüzde 25,8 oranında artmıştır. İngiltere'ye yapılan ihracat artmaya devam etmektedir. Ayrıca, ABD'ye yönelik ihracat Haziran ayından bu yana artış kaydetmektedir.

Görünüm

35. Dış talep göstergelerinden olan ihracat imkanları eğilimi, daha iyimser diyenler lehine olan gelişimini Ocak ayına kadar sürdürmüş, ancak bu konudaki beklentiler Şubat ayında kötümser diyenler lehine dönmüştür. Son üç aya ilişkin ihracat piyasasından alınan yeni sipariş miktarı eğilimi, Şubat ayında iyimserler yönündeki seyrini azalarak da olsa korumuştur. Diğer yandan, dış pazara satılan mal hacmi eğilimi, Şubat ayında hızla azalmasına karşın 2002 yılındaki yukarı diyenler lehine olan hareketini sürdürmüştür.

36. Ağustos ayından itibaren Türk lirası reel olarak güçlenmeye başlamıştır. Ağustos-Aralık döneminde yurt içi ve yurt dışı toptan eşya/üretici fiyatları kullanılarak hesaplanan reel kur endeksine göre Türk lirası döviz sepeti karşısında Temmuz 2002'ye göre yüzde 16,6 oranında değerlenmiştir. Bu gelişmenin, Türkiye'nin dış piyasalardaki rekabet gücünü olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir. Nitekim, İktisadi Yönelim Anketi verilerine göre, gelecek üç aylık dönemde ihracat siparişlerini kısıtlayabilecek faktörler içinde fiyat rekabeti ağırlığını korumaktadır.

İHRACATA İLİŞKİN BEKLENTİLER

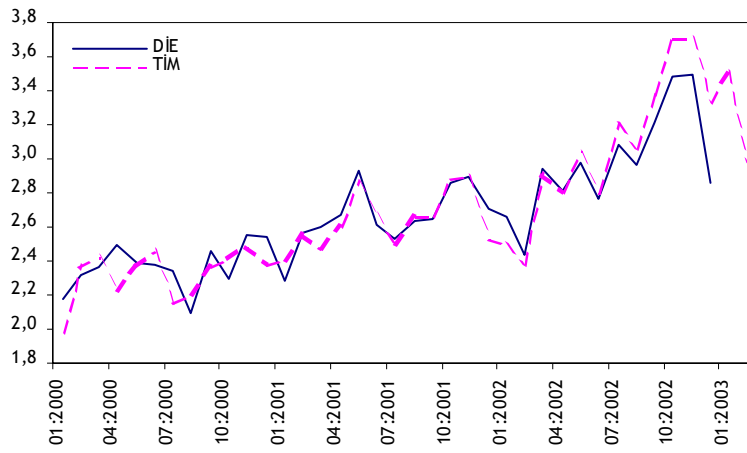
37. İktisadi Yönelim Anketinde gelecek üç aylık dönemde ihracat siparişlerini kısıtlayabilecek faktörler içinde dış konjonktür gelişmeleri de önemli bir yer tutmaktadır. Euro Bölgesi ve OECD ülkelerine ilişkin öncü göstergeler de söz konusu ekonomilerdeki canlanma eğiliminin oldukça yavaş olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, Irak konusundaki gelişmeler dünya ekonomisindeki canlanma eğilimini olumsuz etkilemektedir. Nitekim,

Şubat ayında ihracatı kısıtlayıcı faktörler içinde dış konjonktürün payında 2002 yılı sonuna göre 7,6 puanlık bir artış gerçekleşmiştir.

38. Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) verilerine göre ihracat Ocak ayında önceki yılın aynı ayına göre yüzde 41,6 oranında artarak 3,5 milyar ABD doları, Şubat ayında da yüzde 26,1 oranında artarak 2,9 milyar ABD doları olmuştur. On iki aylık ihracat 37,8 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Ocak-Şubat döneminde tarım ürünleri ihracatı yüzde 23,4, sanayi ürünleri ihracatı yüzde 36,8 oranında artmış, madencilik sektörü ihracatı ise bu dönemde yüzde 6,4 oranında azalmıştır.

39. TİM kayıtlarına göre 2003 yılı Ocak-Şubat döneminde, kendi sınıflamaları çerçevesinde, toplam ihracatın yüzde 85,5'ini oluşturan sanayi mamulleri ihracatı artışında, yüzde 30,8 oranında artan hazır giyim ve konfeksiyon ürünleri ihracatı, yüzde 57,6 oranında artan taşıt araçları ve yan sanayi ürünleri ihracatı ile yüzde 47,8 oranında artan demir ve diğer metaller ihracatı önemli katkı yapmıştır.

İHRACAT: DİE-TİM KARŞILAŞTIRMASI (milyar ABD doları)

Kaynak: DİE, TİM.

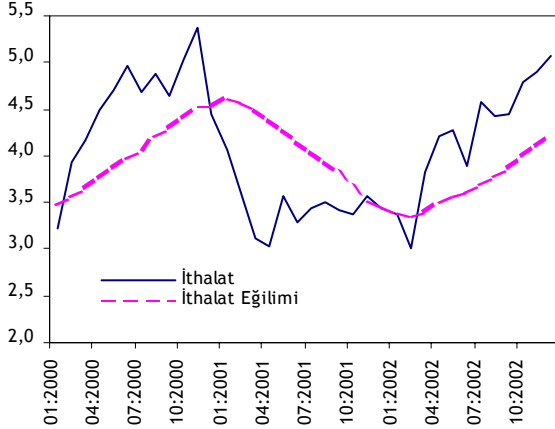
III. İTHALAT

Genel Değerlendirme

40. İthalat 2002 yılında geçen yıla göre yüzde 22,8 oranında artarak 50,8 milyar ABD doları olmuştur. Sermaye malları ithalatı yüzde 20,4, ara malları ithalatı yüzde 23,1, tüketim malları ithalatı ise yüzde 21,9 oranında artış göstermiştir

İTHALAT ve İTHALAT EĞİLİMİ†

(milyar ABD doları)

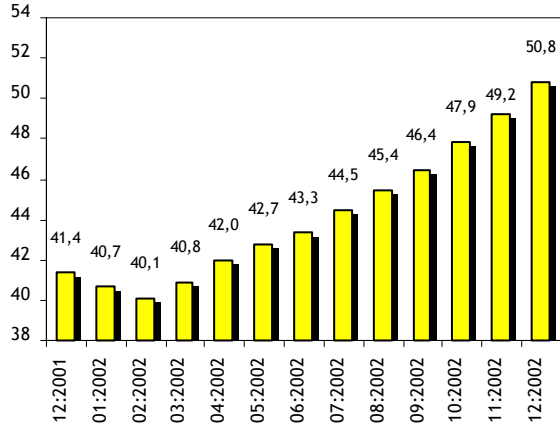

† İthalat eğilimi 12 aylık hareketli ortalama ile hesaplanmıştır.

Kaynak: DİE.

İTHALAT

(on iki aylık, milyar ABD doları)

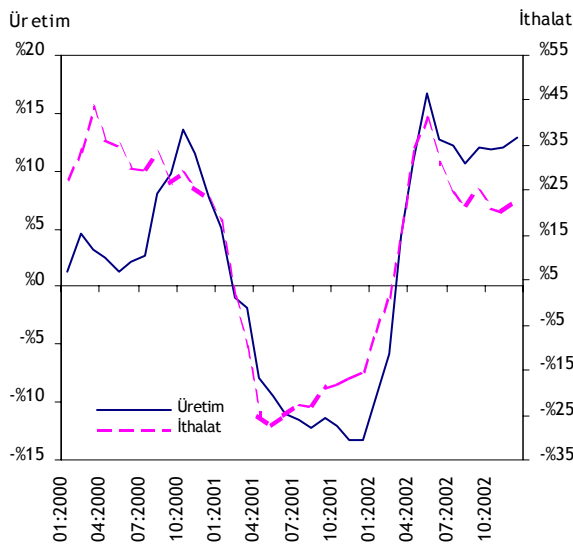
Kaynak: DİE.

41. Toplam ithalatın yaklaşık dörtte üçünün ara malı ithalatı olmasından ötürü ithalat talebi imalat sanayii üretimindeki gelişmelerden büyük ölçüde etkilenmektedir. İmalat sanayii üretiminin Mart ayından itibaren yakaladığı yüksek oranlı artışlar ara malı ithalat talebini de artırmıştır. Ancak, üç aylık hareketli ortalamalarla hesaplanan imalat sanayii üretim artışının Temmuz ayından itibaren hız kestiği ve ortalama yüzde 12 düzeyinde gerçekleştiği gözlenmektedir. Nitekim, ara malı ithalat miktarının büyüme oranı da imalat sanayii üretimine paralel şekilde hareket etmiştir.

İMALAT SANAYİ ÜRETİM ve ARA MALI İTHALAT

ENDEKSLERİ: BÜYÜME ORANLARI

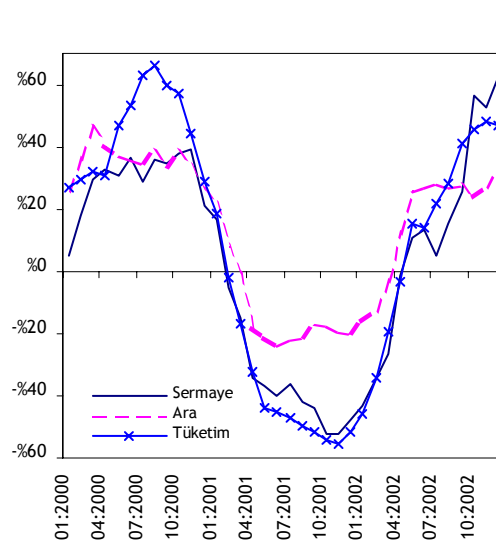
(üç aylık hareketli ortalama, yıllık % değişim)

Kaynak: DİE.

İTHALAT: BÜYÜME ORANLARI

(üç aylık hareketli ortalama, yıllık % değişim)

Kaynak: DİE.

İTHALAT (milyon ABD doları)

	Aralık				Ocak-Aralık			
	2001	2002	% Değişim	% Katkı	2001	2002	% Değişim	% Katkı
Toplam	3441	5067	47,3	..	41399	50832	22,8	..
Sermaye Malları	700	1132	61,6	12,5	6964	8382	20,4	3,4
Ara Malları	2339	3378	44,4	30,2	29971	36903	23,1	16,7
Tüketim Malları	351	504	43,4	4,4	4084	4979	21,9	2,2
Diğer	50	54	7,4	0,1	380	567	49,3	0,5
Önemli Fasıllar:								
Mineral yakıtlar, mineral yağlar	718	830	15,5	3,2	8339	8966	7,5	1,5
Ham petrol	242	362	49,4	3,5	3878	4088	5,4	0,5
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar	604	1043	72,7	12,8	6304	8073	28,1	4,3
Elektrikli makine ve cihazlar	294	448	52,6	4,5	3636	4334	19,2	1,7
Demir ve çelik	119	405	239,2	8,3	1797	2879	60,2	2,6
Plastik ve mamulleri	136	211	54,7	2,2	1733	2375	37,0	1,5
Kara taşıtları ve bunların aksam, parçaları	188	348	84,7	4,6	1827	2326	27,3	1,2
Organik kimyasal ürünler	129	146	13,6	0,5	1625	1873	15,3	0,6
Eczacılık ürünleri	94	112	19,2	0,5	1088	1437	32,1	0,8
Pamuk, pamuk ipliği, pamuklu mensucat	76	89	17,5	0,4	950	1289	35,6	0,8
Optik alet ve cihazlar	93	126	35,0	0,9	953	1081	13,4	0,3

Kaynak: DİE.

İTHALAT: ÜLKE DAĞILIMI (milyon ABD doları)

	Aralık					Ocak-Aralık				
	2001		2002		% Değişim	2001		2002		% Değişim
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)		Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	
Toplam	3441	..	5067	..	47,3	41399	..	50832	..	22,8
OECD Ülkeleri	2185	63,5	3322	65,6	52,1	26007	62,8	32567	64,1	25,2
Avrupa Birliği Ülkeleri	1542	44,8	2532	50,0	64,2	18280	44,2	23124	45,5	26,5
EFTA Ülkeleri	137	4,0	170	3,4	23,8	1481	3,6	2400	4,7	62,0
Diğer OECD Ülkeleri	506	14,7	621	12,3	22,8	6246	15,1	7044	13,9	12,8
OECD dışı	1224	35,6	1705	33,7	39,3	15089	36,4	17691	34,8	17,2
Avrupa Ülkeleri	418	12,2	662	13,1	58,3	5269	12,7	6267	12,3	18,9
Afrika Ülkeleri	248	7,2	273	5,4	10,0	2819	6,8	2611	5,1	-7,4
Amerika Ülkeleri	34	1,0	43	0,8	25,6	420	1,0	586	1,2	39,5
Orta Doğu Ülkeleri	226	6,6	274	5,4	21,5	3303	8,0	3619	7,1	9,6
Diğer Asya Ülkeleri	253	7,3	442	8,7	75,0	3023	7,3	4335	8,5	43,4
Diğer Ülkeler	45	1,3	10	0,2	-77,2	256	0,6	273	0,5	6,8
Seçilmiş Ülkeler										
Almanya	473	13,7	848	16,7	79,4	5335	12,9	6967	13,7	30,6
İtalya	295	8,6	414	8,2	40,2	3484	8,4	4102	8,1	17,7
Rusya	296	8,6	416	8,2	40,5	3436	8,3	3855	7,6	12,2
ABD	233	6,8	247	4,9	6,2	3261	7,9	3050	6,0	-6,5
Fransa	184	5,3	281	5,5	52,9	2284	5,5	3007	5,9	31,7
İngiltere	158	4,6	290	5,7	83,8	1914	4,6	2416	4,8	26,2

Kaynak: DİE.

42. Sermaye malı ithalatı yılın ikinci yarısından itibaren hızlı şekilde artmaya başlamıştır. Üç aylık hareketli ortalamalara göre hesaplanan sermaye malı ithalatı artış oranı Kasım ayında yüzde 52,8 olarak gerçekleşirken, Aralık ayında ise yüzde 62,1

olmuştur. Sermaye malı ithalatındaki yüksek oranlı artışın önümüzdeki dönemde yurt içi yatırım harcamalarını da etkileyebileceği düşünülmektedir.

43. Ekonominin canlanmaya başlaması ile birlikte tüketim harcamalarında da canlanma gözlenmektedir. Nitekim, tüketim malı ithalatında 2002 yılının son çeyreğinde üçüncü çeyrekte gözlenen artışlardan daha da yüksek büyüme oranları yakalanmıştır. Aralık ayında üç aylık hareketli ortalamalara göre hesaplanan artış oranı tüketim malı ithalatında yüzde 46,8 olmuştur.

44. Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ithalatı, demir ve çelik ithalatı, elektrikli makine ve cihazlar ithalatı, ham petrol dahil mineral yakıt ve mineral yağlar, plastik ve mamulleri ile kara taşıtları ve bunların aksam ve parçaları 2002 yılında sırasıyla toplam ithalat artışına en büyük katkıyı yapan fasıllar olmuştur.

45. 2002 yılında OECD ülkelerinden yapılan ithalatın payı artarken diğer ülkelerden yapılan ithalatın payı düşmüştür. Bu dönemde AB ülkelerinden yapılan ithalatın görece olarak daha yüksek oranda artması büyük ölçüde euronun ABD dolarına karşı değer kazanmasından kaynaklanmıştır.

Görünüm

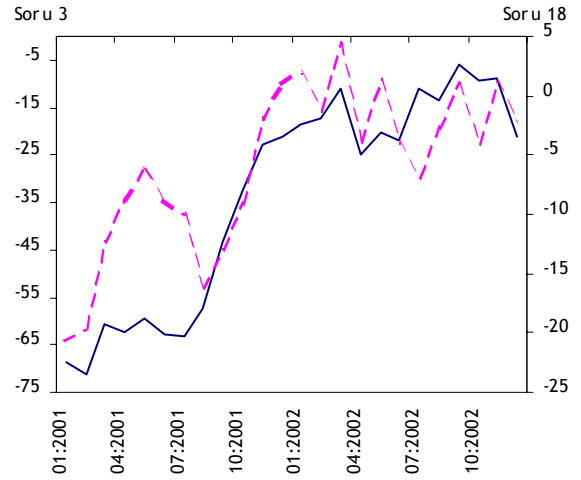
46. TCMB İktisadi Yönelim Anketi Şubat ayı verilerine göre gelecek üç aylık dönemde iç piyasadan alınması beklenen sipariş miktarı, 2002 yılının ikinci yarısındaki yükselişini Ocak ayında da devam ettirmiş, Şubat ayında bu eğilim yavaşlamıştır. Eylül ayından bu yana artış eğiliminde olan gelecek on iki ay için planlanan yatırım harcamaları, Şubat ayında önemli oranda düşüş göstermiştir. Ankete göre, gelecek üç aydaki hammadde stok hacminin ise düşeceği beklenmektedir.

İTHALATA İLİŞKİN BEKLENTİLER

— 13- İç piyasadan alınan yeni siparişlerin miktarı:
- - - 15- Üretim hacmi

Kaynak: TCMB İktisadi Yönelim Anketi.

— 3- Gelecek oniki ayda, geçmiş oniki aya göre ne ölçüde yatırım harcaması yapmayı bekliyorsunuz ?
- - - 18- Hammadde stok hacmi:

Kaynak: TCMB İktisadi Yönelim Anketi.

47. Ocak ayı Aylık Sanayi Üretimi Endeksi verilerine göre, imalat sanayii üretimi bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 16,1 oranında artış kaydetmiştir. DİE İmalat Sanayi Aylık Eğilim Anketi sonuçlarına göre imalat sanayii üretiminin Şubat ayında önceki yılın aynı ayına göre yüzde 13,7 oranında artması, Mart ayında ise yüzde 2,3 oranında azalmasına paralel olarak ithalat talebinin de yavaşlaması beklenmektedir.

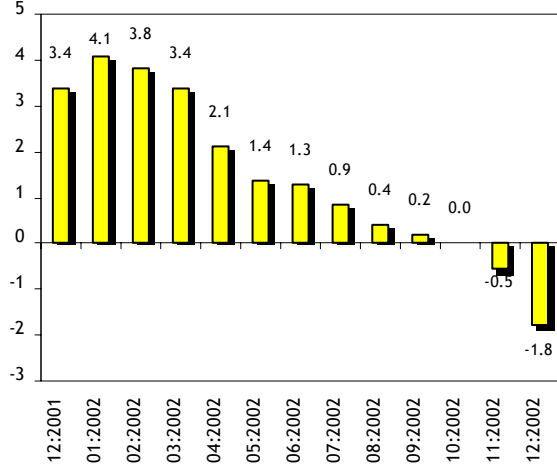
48. Aralık ve Ocak aylarında yükselen ham petrol fiyatları nedeniyle ham petrol ithalatının da artması beklenmektedir (Ayrıntılı değerlendirme için, bakınız § 24-28). DİE'nin açıkladığı verilere göre ham petrol ithalat miktarı Ocak ayında geçen yılın aynı ayına göre yüzde 6,5 oranında azalmıştır. Uluslararası petrol fiyat hareketleri de göz önüne alındığında ham petrol ithalatının 2003 yılı Ocak ayında 450 milyon ABD doları civarında gerçekleşmesi beklenmektedir.

IV. CARİ İŞLEMLER

49. Cari işlemler dengesi Aralık ayında 1,5 milyar ABD doları açık vermiştir. 2002 yılı içinde Şubat ayından itibaren azalma eğilimine giren cari işlemler dengesi yılın geri kalanında söz konusu eğilimini devam ettirmiş ve 1,8 milyar ABD doları açık vermiştir.

CARİ İŞLEMLER DENGESİ

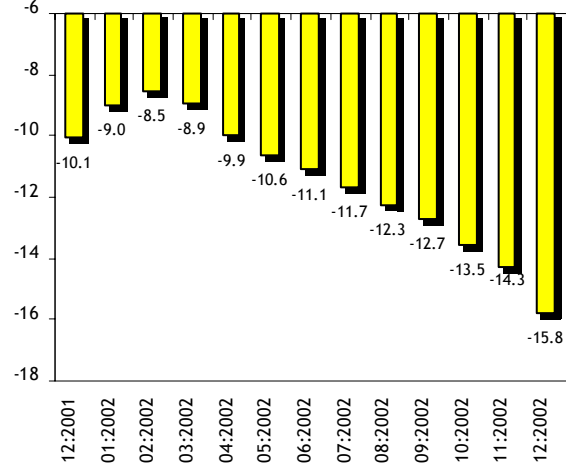
(on iki aylık, milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB.

DIŞ TİCARET DENGESİ

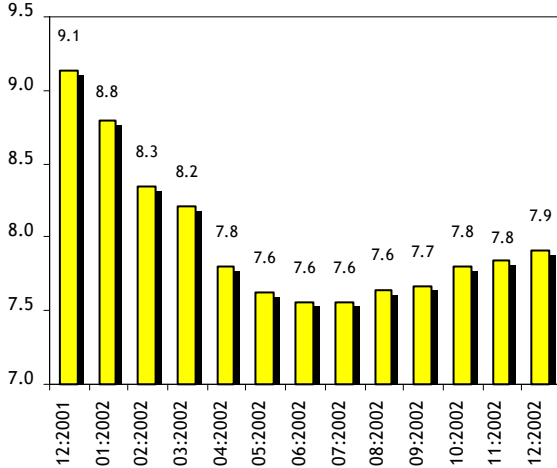
(on iki aylık, milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB.

HİZMETLER DENGESİ

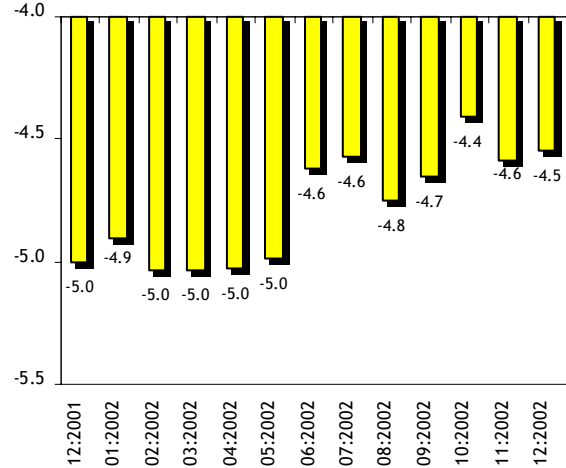
(on iki aylık, milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB.

YATIRIM GELİRİ DENGESİ

(on iki aylık, milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB.

50. Bavul ticareti ve turizm gelirlerinin geçen yılın aynı dönemine göre önemli ölçüde artış göstermesine karşın, dış ticaret açığının büyük oranda genişlemesi cari işlemler dengesinin Kasım ve Aralık aylarında açık vermesine neden olmuştur. 2001 yılında hizmetler dengesindeki fazla, dış ticaret açığının etkilerini telafi edebilmişken, 2002 yılında gerek dış ticaret açığının düzenli bir şekilde büyümesi, gerekse hizmetler dengesindeki fazlanın düşmesi sonucu yıl içinde cari işlemler dengesi aşağı yönlü bir eğilim izlemiştir.

CARI İŞLEMLER (milyon ABD doları)

	2001	2002						2002
	Oca-Ara	Tem	Ağu	Eyl	Eki	Kas	Ara	Oca-Ara
Cari İşlemler Dengesi	3390	26	366	509	418	-315	-1453	-1789
Dış Ticaret Dengesi	-4543	-992	-853	-615	-665	-777	-1619	-8635
Toplam Mal İhracatı	34373	3312	3315	3572	3841	3825	3144	39147
Toplam Mal İthalatı	-38916	-4304	-4168	-4187	-4506	-4602	-4763	-47782
Hizmetler Dengesi	9130	999	1345	1228	1019	547	367	7908
Gelir	16030	1713	1935	1745	1493	1011	911	14791
Gider	-6900	-714	-590	-517	-474	-464	-544	-6883
Yatırım Geliri Dengesi	-5000	-283	-444	-348	-238	-570	-425	-4549
Gelir	2753	244	161	110	229	201	260	2489
Gider	-7753	-527	-605	-458	-467	-771	-685	-7038
Cari Transferler	3803	302	318	244	302	485	224	3487
İşçi Gelirleri	2786	204	176	159	118	152	145	1936
<i>Bilgi için:</i>								
Bavul Ticareti	3039	276	398	416	412	382	329	4065
Parasal Olmayan Altın (net)	-963	-167	-180	-101	-193	-44	-73	-1296
Turizm Geliri	8090	1125	1450	1238	978	435	269	8473
Faiz Geliri	1139	51	45	41	53	65	95	784
Faiz Gideri	-5497	-269	-503	-344	-280	-545	-335	-4417

Kaynak: TCMB.

51. İthalattaki büyümenin özellikle Şubat ayından sonra ihracattaki artış oranının oldukça üzerinde kalması ve dış ticaret açığının hızla büyümesi cari işlemler dengesi üzerinde baskı oluşturmuştur. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tanımına göre on iki aylık dış ticaret açığı Şubat ayında en düşük seviyesine geriledikten sonra genişlemeye başlamış ve yıl sonunda 13,7 milyar ABD doları seviyesine ulaşmıştır.

52. İhracat kalemine bavul ticaretinin, ithalat kalemine ise navlun ve sigortanın eklendiği Ödemeler Dengesi tanımına göre dış ticaret açığı 2002 yılında 8,6 milyar ABD doları olmuştur.

53. 2002 yılında altın ithalatı 2001 yılına göre yüzde 36,2 oranında artarak 1,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 1 ons altın fiyatının 2001 yılında ortalama 270,9 ABD doları seviyesinden 2002 yılında 311,1 ABD dolarına yükselmesi altın ithalatını artırıcı bir etken olmuştur.

TURİZM GELİRLERİ ve BAVUL TİCARETİ

	2001	2002						2002
	Oca-Ara	Tem	Ağu	Eyl	Eki	Kas	Ara	Oca-Ara
Turizm Gelirleri (milyon ABD doları)	8090	1125	1450	1238	978	435	269	8473
Kişi Sayısı (bin kişi)	11275	1589	2085	1797	1664	770	499	12920
Ortalama Harcama (ABD doları)	718	708	696	689	588	565	539	656
Bavul Ticareti (milyon ABD doları)	3039	276	398	416	412	382	329	4065
Kişi Sayısı (bin kişi)	638	41	58	70	69	65	57	622
Ortalama Harcama (ABD doları)	4763	6732	6862	5943	5971	5877	5772	6535

Kaynak: TCMB.

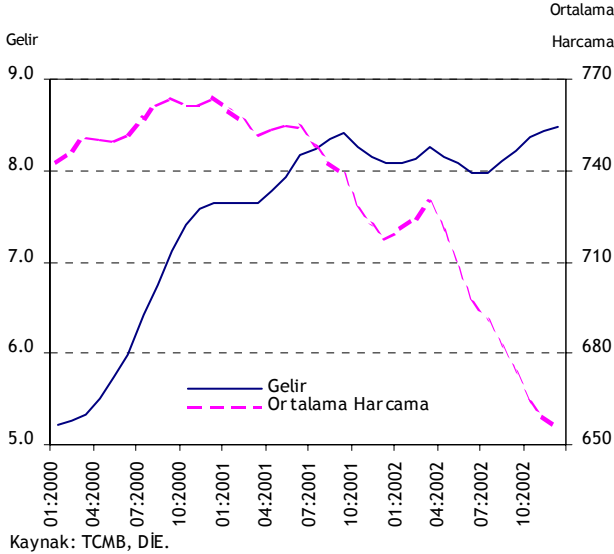
54. Bavul ticareti de 2002 yılında yüzde 33,8 oranında artış göstermiş ve 4,1 milyar ABD doları seviyesine yükselmiştir. Özellikle, 2002 yılında Rusya Federasyonu ekonomisindeki iyileşme ve petrol fiyatlarındaki artışla beraber gözlenen gelir artışının bavul ticaretini artırıcı etki yaptığı düşünülmektedir.

55. Bavul ticaretinde en yüksek paya sahip olan Rusya 2002 yılında aldığı kararla, 2003 yılı başından itibaren ağırlığı 50 kilogramı veya değeri 1000 ABD dolarını aşan ticari mallardan gümrük vergisi almayı kararlaştırmıştır. Daha önceki uygulamada ise ağırlığı 50 kilograma ve değeri 1000 ABD dolarına kadar olan mallar için gümrük vergisi yokken, 50-200 kilogram arası veya değeri 10.000 ABD doları altındaki mallardan, mevcut gümrük vergisinin yüzde 30'u alınmaktaydı. Diğer taraftan, bavul ticaretine Türkiye lehine 6 ay opsiyon tanınması konusunda Rusya ile anlaşmaya varıldığı konusunda Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanlığı tarafından bir açıklama yapılmıştır. Bu gelişmenin 2003 yılının özellikle ikinci yarısında bavul ticaretimizde önemli gerilemeye neden olması beklenmektedir.

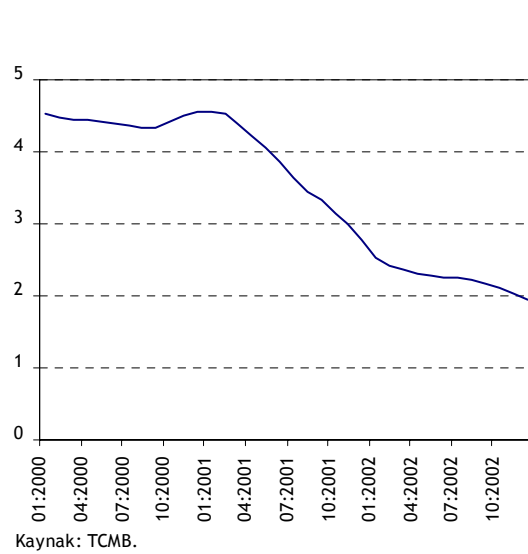
56. Başlıca kalemleri taşımacılık, turizm, inşaat, finansal ve diğer ticari hizmetler olan hizmetler dengesi 2001 yılında 9,1 milyar ABD doları fazla vermiş, ancak söz konusu fazla 2002 yılında 7,9 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Diğer kalemlerdeki artışa karşın, diğer ticari hizmet gelirlerinin 2,9 milyar ABD dolarından 2002 yılında 1 milyar ABD dolarına düşmesi hizmetler dengesini olumsuz etkilemiştir.

57. 2002 yılı genelinde turizm gelirleri Nisan-Haziran döneminde gösterdiği düşüş eğilimini Temmuz ayından itibaren tersine çevirmiş ve 8,5 milyar ABD dolarına yükselmiştir. 2002 yılında çıkış yapan ziyaretçi sayısı 2001 yılına göre yüzde 14,6 oranında artmıştır. Ancak, kişi başına ortalama harcama eğilimi Nisan ayından yıl sonuna kadar düşüş eğilimi göstermiştir. 2002 yılı kişi başı ortalama harcama, 2001 yılındaki 717 ABD doları seviyesinden, 2002'de 655,8 ABD doları seviyesine düşmüştür. Kişi başına ortalama harcama oranında gözlenen bu düşüşte 2002 yılında euro ABD doları paritesinin önemli ölçüde euro lehine hareketinin de etkisi bulunmaktadır.

TURİZM GELİRLERİ (on iki aylık, milyar ABD doları),
ORTALAMA HARCAMA (on iki aylık, ABD doları)

İŞÇİ GELİRLERİ: ÖZEL
(on iki aylık, milyar ABD doları)

58. Doğrudan yatırım gelirleri, portföy yatırımları geliri ve diğer yatırım gelirlerinden oluşan yatırım geliri dengesi 2001 yılında 5 milyar ABD doları, 2002 yılında ise 4,5 milyar ABD doları açık vermiştir. 2002 yılında Merkez Bankası'nın 1,2 milyar ABD doları, genel hükümetin 1,4 milyar ABD doları ve diğer sektörlerin 1,3 milyar ABD doları uzun vadeli faiz gideri olmuştur.

59. Cari transferler 2002 yılında 3,5 milyar ABD doları fazla vermiştir. 1999 yılının ikinci yarısından itibaren azalma eğilimine giren işçi gelirleri 2002 yılında da bu eğilimini sürdürmüştür. 2001 yılında 2,8 milyar ABD doları olan işçi gelirleri, 2002 yılında yüzde 30,5 oranında azalarak 1,9 milyar ABD dolarına düşmüştür. Cari transferler altında kaydedilen bedelsiz ithalat ise 2002 yılında yüzde 29 oranında artarak 1 milyar ABD doları olmuştur.

V. SERMAYE HAREKETLERİ

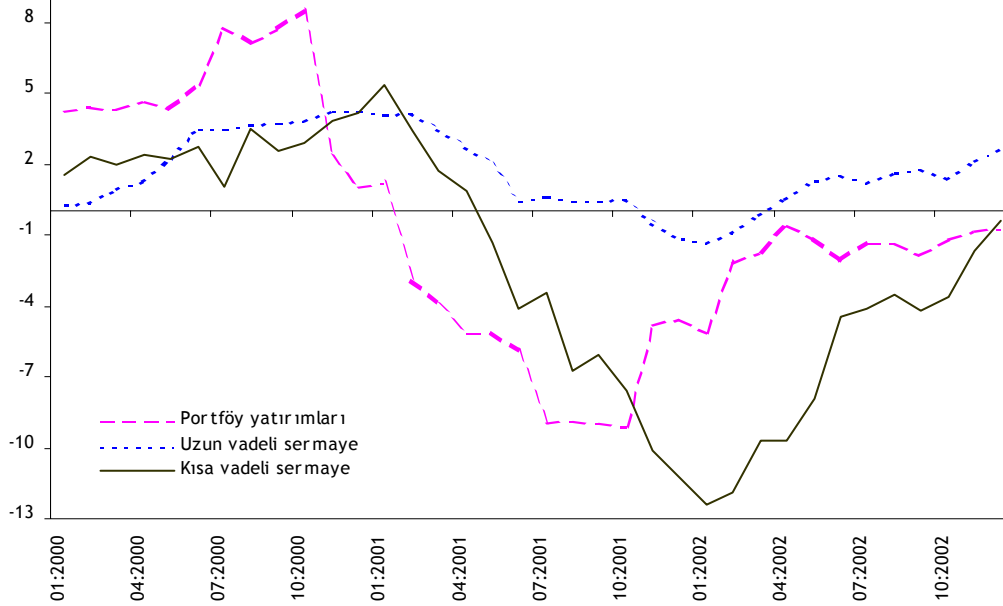
60. 2002 yılında finans hesabı net 2,2 milyar ABD doları fazla vermiştir. IMF kredileri ve resmi rezerv değişimleri dışarıda tutulduğunda net sermaye girişi 2 milyar ABD doları olmuştur. Yıllıklandırılmış rakamlara bakıldığında yıl genelinde sermaye hareketlerinde dalgalı bir seyir görülmektedir.

SERMAYE VE FİNANS HESAPLARI (milyon ABD doları)

	2001	2002						2002
	Oca-Ara	Tem	Ağu	Eyl	Eki	Kas	Ara	Oca-Ara
Sermaye ve Finans Hesapları	-1274	-7	-423	-745	242	381	26	2204
Finans Hesapları	-1274	-7	-423	-745	242	381	26	2204
Doğrudan Yatırımlar	2769	-22	125	12	240	-15	-66	410
Portföy Yatırımları	-4515	24	-149	-341	514	-80	132	-694
Diğer Yatırımlar	-2222	1019	1423	-451	35	771	67	8641
Rezerv Varlıklar	2694	-1028	-1822	35	-547	-295	-107	-6153
Net Hata ve Noksan	-2116	-19	57	236	-660	-66	1427	-415
<i>Bilgi için:</i>								
<i>Kısa Vadeli</i>	-11321	-447	-387	-484	190	369	-237	-370
<i>Uzun vadeli</i>	-1131	314	668	33	-155	402	304	2646
<i>IMF Kredileri</i>	10230	1152	1142	0	0	0	0	6365

Kaynak: TCMB.

SERMAYE HAREKETLERİ (on iki aylık, milyar ABD doları)

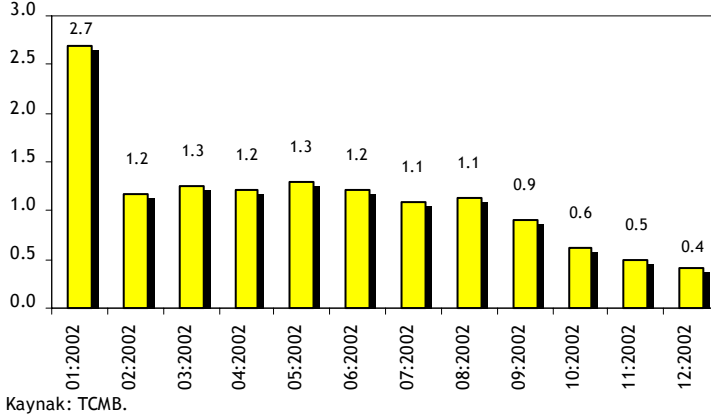

Kaynak: TCMB.

61. 2001 yılında GSM lisansının satışından elde edilen gelir sonucunda önemli ölçüde yükselerek net 2,8 milyar ABD doları olan doğrudan yatırımlar, 2002 yılında net 410 milyon ABD doları olmuştur. 2002 yılında yurt içinde yapılan doğrudan yatırımlar 585 milyon ABD doları olurken, yerleşiklerin yurt dışında yaptığı doğrudan yatırımlar 175 milyon ABD doları olmuştur.

DOĞRUDAN YATIRIMLAR

(on iki aylık, milyar ABD doları)

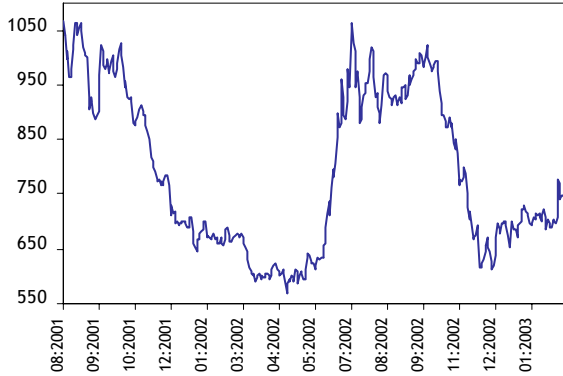
Kaynak: TCMB.

62. Portföy yatırımı hesabında Aralık ayındaki net 132 milyon ABD doları sermaye girişine karşın, yıl genelinde 694 milyon ABD doları çıkış kaydedilmiştir. Yıllıklandırılmış verilere göre portföy yatırımlarından kaynaklanan sermaye çıkışı 2002 yılı başından bu yana düşüş eğilimi göstermektedir.

63. 2002 yılında Hazine 3,3 milyar ABD doları tutarında *eurobond* ihracı gerçekleştirmiş ve 2,3 milyar ABD doları geri ödeme yapmıştır. Ancak, tüm sektörlerin portföy varlıklarında gözlenen artış ve bankacılık sektörünün borç senetlerinde net geri ödeyici olması nedeniyle yıl genelinde portföy yatırımı kaynaklı çıkış gözlenmiştir.

İKİNCİL PİYASA TAHVİL SPREADLERİ (baz puan)

TÜRKİYE

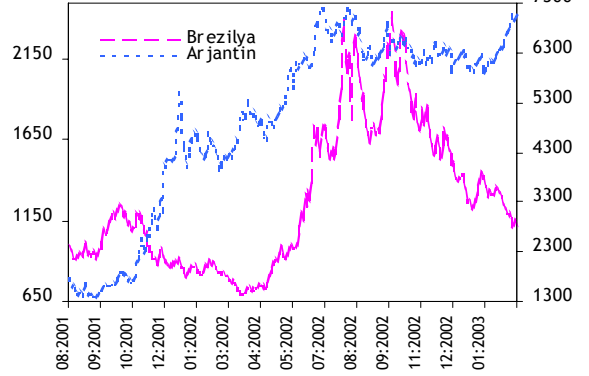

Kaynak: JP Morgan.

BREZİLYA ve ARJANTİN

Brezilya

Arjantin

Kaynak: JP Morgan.

Spread: Ülkelerin devlet tahvilleri getirileri ve ABD Hazine tahvil getirileri arasındaki fark.

64. Türkiye tahvillerinin spreadleri, ekonomiye dair yurt dışı piyasalarda oluşan olumlu görünüm sonucunda 2002 yılı Mayıs ayına kadar gerilemiş ve Hazine uluslararası piyasalardan Mayıs ayına kadar dört kez tahvil ihracı yoluyla 2,1 milyar ABD doları tutarında borçlanma imkânı bulmuştur.

65. Ancak Mayıs ayında yaşanan siyasi istikrarsızlık ve Ağustos ayında alınan seçim kararı nedeniyle artan *spreadler*, seçim tarihinin belirlenmesi ve seçim sonrasına ilişkin belirsizliklerin azalmasıyla birlikte Ekim ayının ikinci yarısından itibaren yeniden düşme eğilimine girmiştir. 2003 yılı Ocak ayından itibaren ise ekonomi politikalarına ilişkin belirsizlik ve Irak'a yönelik askeri hareket olasılığının giderek kuvvetlenmesi *spreadleri* bir miktar yükseltmiştir. Diğer taraftan, Brezilya'nın tahvil *spreadleri* Kasım ve Aralık aylarındaki gerileme eğilimini Ocak ayındaki geçici yükselişe karşın devam ettirmektedir. Arjantin'in *spreadleri* ise söz konusu dönemde artış eğilimindedir.

66. *Spread*lerin düşüşüne paralel olarak bankaların yurt dışından menkul kıymet alımları artmaktadır. Bankalar Aralık ayında yurt dışından 102 milyon ABD doları tutarında menkul kıymet satın almıştır. Bankaların genel olarak Hazine'nin yurt dışında ihraç ettiği tahvilleri ikincil piyasalardan satın almalarından kaynaklanan bu durum, Türkiye'nin ikincil piyasadaki tahvil *spread*lerine bağlıdır. Türkiye'nin tahvil *spread*lerinde Aralık ayında gözlenen düşüş söz konusu tahvillerin değerini yükselterek bunlara olan talebi artırmıştır. Ocak ayından sonraki dönemde ise *spread*lerin artmasına paralel olarak söz konusu talepte gerileme beklenmektedir.

PORTFÖY YATIRIMLARI (aylık, milyon ABD doları)								
	2001	2002						2002
	Oca-Ara	Tem	Ağu	Eyl	Eki	Kas	Ara	Oca-Ara
Portföy Yatırımları	-4515	24	-149	-341	514	-80	132	-694
Varlıklar	-788	-13	-212	-18	143	-446	-155	-2197
Bankalar	-281	53	-135	5	171	-356	-102	-1541
Diğer Sektörler	-471	-56	-72	-23	-18	-90	-47	-614
Yükümlülükler	-3727	37	63	-323	371	366	287	1503
Hisse Senetleri	-79	64	-76	-10	56	-247	81	-16
Borç Senetleri	-3648	-27	139	-313	315	613	206	1519
Genel Hükümet	-3645	48	139	-313	315	865	206	1958
Yurtiçi	-3744	48	139	-313	315	115	420	929
Yurtdışı	99	0	0	0	0	750	-214	1029
Bankalar	-3	-75	0	0	0	-252	0	-439

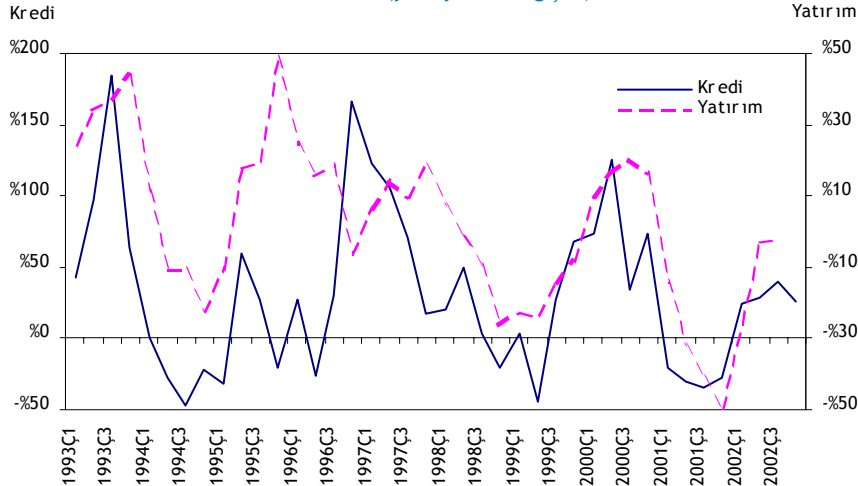
Kaynak: TCMB.

67. Yabancıların Türkiye'ye yönelik portföy yatırımları, hisse senedi veya yurt içindeki hazine bonusu/devlet tahvilleri piyasası aracılığıyla ya da yerleşiklerin tahvil ihracı yoluyla gerçekleşmektedir. Yabancılar 2002 yılında 16 milyon ABD doları değerinde hisse senedi satmış, 929 milyon ABD doları değerinde hazine bonusu/devlet tahvili satın almıştır. İstanbul Menkul Kıymet Borsası verilerine göre 2003 yılı Ocak ve Şubat aylarında, sırasıyla, 119 milyon ABD doları ve 52 milyon ABD doları tutarında net hisse senedi alımı yapmışlardır.

68. Hazine, Kasım ayında 750 milyon ABD doları ve Aralık ayında da 400 milyon ABD doları tutarında tahvil ihraç etmiştir. Hazine, 2003 yılı Ocak ayında, 750 milyon ABD doları, 500 milyon euro olmak üzere iki tahvil ihracı ve Şubat ayında da 350 milyon ABD doları tutarında bir tahvil ihracı gerçekleştirmiştir.

UZUN VADELİ KREDİ KULLANIMI ve

YATIRIM HARCAMALARI: ÖZEL SEKTÖR (yıllık yüzde değişim)

Kaynak: TCMB, DIE.

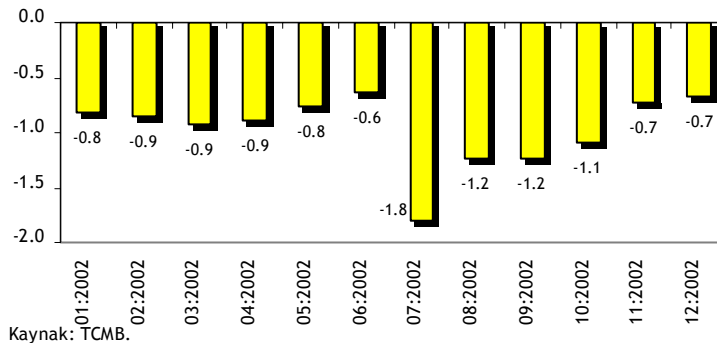
69. 2002 yılında, uzun vadeli kredi kullanımı kaynaklı net 2,6 milyar ABD doları sermaye girişi gözlenmiştir. Ekonominin yeniden büyüme sürecine girmesiyle birlikte özellikle yılın son çeyreğinde yatırım malı ithalatında büyük oranlı artış gözlenmiştir. Buna paralel olarak, bankacılık dışı özel sektör, yurt dışından kredi kullanımını artırmaktadır. Söz konusu sektörün ticari krediler dışındaki kredi kullanımını yıl genelinde 10,5 milyar ABD dolarına yükselmiştir.

DİĞER YATIRIMLAR (aylık, milyon ABD doları)								
	2001	2002						2002
	Oca-Ara	Tem	Ağu	Eyl	Eki	Kas	Ara	Oca-Ara
Diğer Yatırımlar	-2222	1019	1423	-451	35	771	67	8641
Varlıklar	-156	-642	397	-426	-462	453	-358	204
Krediler	-734	85	-135	-9	-5	328	-36	17
Bankaların Döviz Varlıkları	927	-695	578	-369	-409	169	-284	656
Diğer Varlıklar	-349	-32	-46	-48	-48	-44	-38	-469
Yükümlülükler	-2066	1661	1026	-25	497	318	425	8437
Ticari Krediler	-1930	392	129	250	96	282	235	2371
Krediler	614	1114	874	-408	102	-85	280	5619
Merkez Bankası	10229	0	0	0	0	0	0	-6138
Genel Hükümet	-1977	1064	1675	-122	-69	-91	-143	11834
IMF Kredileri	0	1152	1142	0	0	0	0	12503
Uzun Vade	-977	-88	533	-122	-69	-91	-143	-669
Kısa Vade	-1000	0	0	0	0	0	0	0
Bankalar	-8076	-184	-780	-220	249	-296	395	-1027
Uzun Vade	-1024	40	-145	-125	-181	32	187	-297
Kısa Vade	-7052	-224	-635	-95	430	-328	208	-730
Diğer Sektörler	438	234	-21	-66	-78	302	28	950
Uzun Vade	255	164	1	151	-101	294	107	1678
Kısa Vade	183	70	-22	-217	23	8	-79	-728
Mevduatlar	-832	134	5	113	293	122	-83	350
Merkez Bankası	736	208	276	129	50	24	50	1336
Uzun Vade	605	99	150	54	15	12	38	616
Kısa Vade	131	109	126	75	35	12	12	720
Bankalar	-1568	-74	-271	-16	243	98	-133	-986

Kaynak: TCMB.

70. 2002 yılında bankacılık dışı sektör net uzun vadeli kredi kullanıcısı olurken, genel hükümet ve bankacılık sektörü net geri ödeyici olmuştur. Yıllıklandırılmış rakamlara göre genel hükümetin 2002 yılındaki net ödeyici pozisyonu yıl sonuna doğru giderek azalmaktadır.

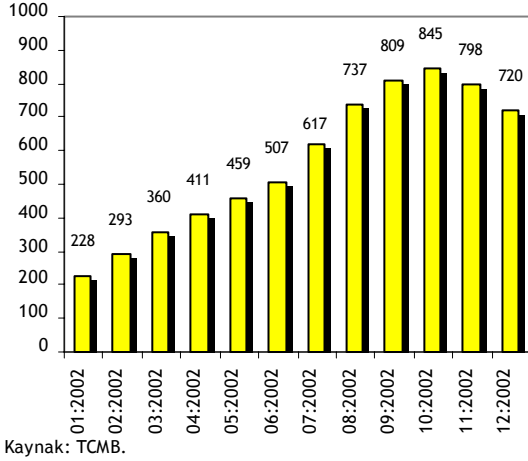
GENEL HÜKÜMET NET UZUN VADELİ SERMAYE KULLANIMI
(on iki aylık, milyar ABD doları)

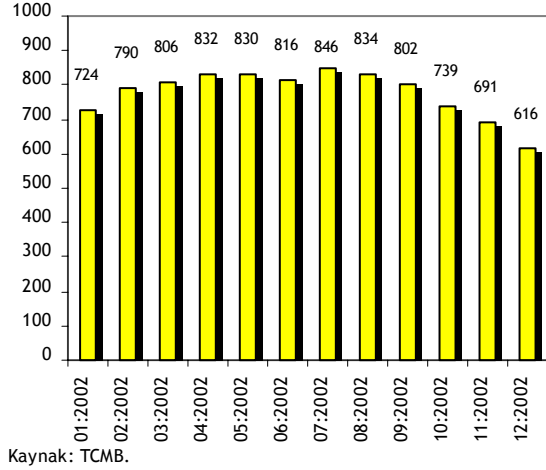
71. 2002 yılı başından bu yana yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının Merkez Bankası'nda açtıkları kredi mektuplu döviz tevdiat ve süper döviz hesaplarından oluşan uzun vadeli döviz tevdiat hesaplarının durağan bir seyir izlediği gözlenirken, kısa vadeli döviz tevdiat hesaplarında belirgin bir artış göze çarpmaktadır. Bu artıştaki en büyük etken, 24 Ekim 2001 tarihinde süper döviz hesaplarının 1 yıl vadeli olarak da açılabilmesine imkan veren uygulama olmuştur.

UZUN VE KISA VADELİ KREDİ MEKTUPLU ve SÜPER DÖVİZ TEVDİAT HESAPLARINA GİRİŞ (on iki aylık, milyon ABD doları)

KISA VADELİ

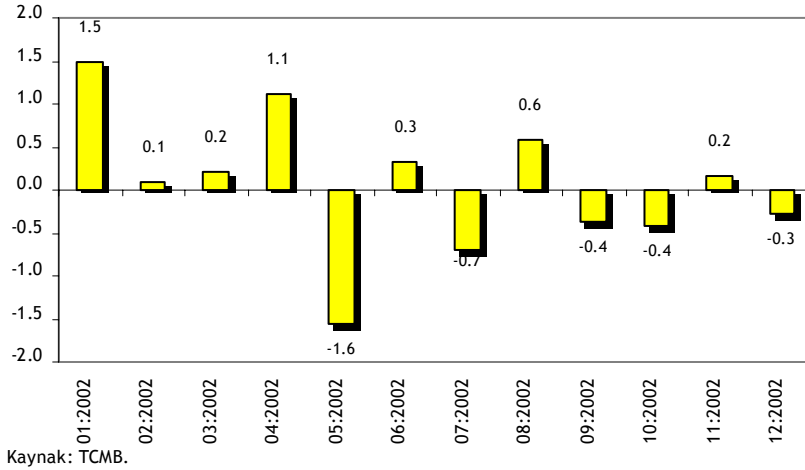

UZUN VADELİ

72. 2002 yılında net 370 milyon ABD doları kısa vadeli sermaye çıkışı gerçekleşmiştir. Bu dönemde yerleşiklerin yurt dışında tuttıkları varlıkları ise 204 milyon ABD doları azalmıştır.

BANKALARIN DÖVİZ VARLIKLARI (milyar ABD doları)

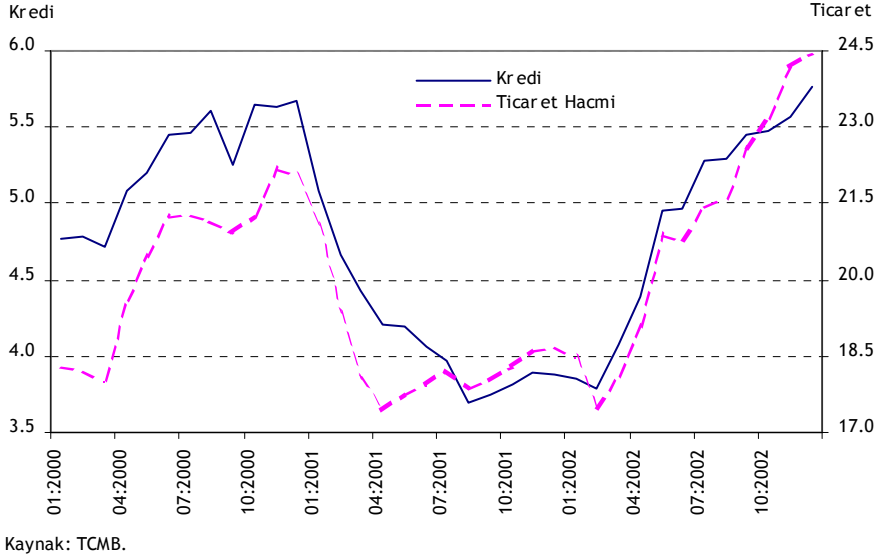
73. Gerek bankaların açık döviz pozisyonlarını sınırlama kaygısı gerekse yurt içi kredi talebinin önemli ölçüde zayıflamış olması, bankaların yurt dışından kredi kullanımını azaltıcı etkiye bulunmuştur. Bankaların yurt dışından kullandığı kısa vadeli sendikasyon kredilerinde 2001 yılından bu yana önemli bir gerileme gözlenmektedir. Böylece, söz konusu sektör, yıl genelinde net 730 milyon ABD doları kısa vadeli kredi ödeyicisi olmuştur.

74. Bankaların döviz varlıkları kalemi, bankaların yurt dışı muhabirleri nezdinde tuttıkları döviz mevcutlarındaki hareketi göstermektedir. Yıl içinde dalgalı bir seyir izleyen bankaların yurt dışı muhabirleri nezdinde buldukları döviz mevcutları 2002 yılında 656 milyon ABD doları azalmıştır. Diğer taraftan, yine bankaların yurt dışında

kullandırdıkları kredilerde aynı dönemde net olarak 17 milyar ABD doları gerileme olmuştur. Söz konusu krediler çoğunlukla oldukça kısa vadeli yatırımlardan oluşmakta ve dolayısıyla yıl içinde önemli ölçüde dalgalanma sergilemektedir.

75. Dış ticaret hacminin büyümesine paralel olarak bankacılık dışı özel sektörün ticari kredi kullanımı da artış kaydetmektedir. 2002 yılında dış ticaret hacmi önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 18,1 oranında, kullanılan uzun ve kısa vadeli ticari krediler de yüzde 25,8 oranında artış kaydetmiştir.

ÖZEL SEKTÖR TİCARİ KREDİ KULLANIMI ve TİCARET HACMI
(üç aylık, milyar ABD doları)

76. Merkez Bankası 2002 yılından itibaren IMF kredilerinin bütçenin finansmanı amacıyla Hazine'ye kullanılmasına aracılık etmeyi bırakmış olup, IMF kredileri doğrudan Hazine'nin hesabına kaydedilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede, 2002 yılında toplam 12,5 milyar ABD doları tutarında kredi Hazine hesaplarına girmiştir.

77. Merkez Bankası ise, önceden alınmış ve vadeleri 2002 ve 2003 yıllarında gelecek olan toplam 6,1 milyar ABD doları karşılığı krediyi erken itfa etmiştir. Böylece, Merkez Bankası'nın önceki yıllarda IMF'den almış olduğu krediler, yaklaşık 14,0 milyar ABD dolarından, 7,8 milyar ABD dolarına gerilemiştir.

78. Hazine tarafından kullanılan IMF kredilerinin Merkez Bankası hesaplarında tutulması ve yılın ilk yarısında yürütülmüş olan döviz alım ihaleleri nedeniyle Merkez Bankası resmi rezervleri 2002 yılında 6,2 milyar ABD doları artış kaydetmiştir.

79. 2002 yılı başında 18,7 milyar ABD doları seviyesindeki döviz rezervleri, Aralık ayı sonunda 26,7 milyar ABD doları düzeyine gelmiştir. Ocak ve Şubat aylarında Hazine'nin tahvil ihracı yoluyla borçlanması sonucunda resmi rezervler 7 Mart 2003 tarihi itibarıyla 27,8 milyar ABD doları düzeyine yükselmiştir.

KÜRESEL SERMAYE HAREKETLERİ

2002 yılında gelişmekte olan ülkelere net 112,5 milyar ABD doları tutarında net özel sermaye girişi gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Bu rakam 1991 yılından bu yana gerçekleşen en düşük sermaye girişlerini ifade etmektedir. Sermaye akımlarının 1991 yılından bu yana görülen en düşük seviyede olmasının, dünya ekonomisindeki durgunluğun ve yatırımcıların riskten kaçınmasının bir yansıması olduğu düşünülmektedir.

GELİŞMEKTE OLAN EKONOMİLERİN ÖDEMELER DENGESİ (milyar ABD doları, net)

	1999	2000	2001	2002	2003 (Öngörü)
Cari İşlemler Dengesi	30.1	47.9	32.8	51.8	33.6
Dış Finansman					
Özel Sermaye Akımları	148.2	185.6	125.7	112.5	137.1
Menkul Kıymet Yatırımları	164.1	149.9	144.5	101.9	116.6
Doğrudan Yatırımlar	149.1	135.6	134.3	106.6	107.7
Portföy Yatırımları	15.0	14.3	10.2	-4.7	8.9
Kullanılan Krediler	-15.9	35.7	-18.8	10.5	20.5
Ticari Bankalar	-51.6	-4.4	-26.3	-4.8	-2.6
Banka Dışı Kesim	35.8	40.1	7.5	15.3	23.1
Resmi Sermaye Akımları	12.4	-3.0	14.7	12.2	10.4
Rezervler†	-55.3	-71.1	-87.5	-140.8	-120.6

Kaynak: The Institute of International Finance.

† (-) işareti rezervlerde artış anlamına gelmektedir.

2002 yılında gelişmekte olan ülkelere olan sermaye akımlarında görülen daralmada gerek konjonktürel, gerekse yapısal problemlerin rol oynadığı düşünülmektedir. 2001 yılından bu yana görülen dünya ekonomisindeki daralma, teknoloji, telekom ve iletişim sektörlerinde faaliyet gösteren büyük ölçekli firmaların iflasları ve büyük şirketlerin muhasebe kayıtlarında meydana gelen yolsuzluklar gibi faktörlerin yarattığı ve muhtemel Irak savaşının etkisiyle artan piyasa riski konjonktürel problemler olarak algılanmaktadır. Yapısal problemlerin en önemlisi, art arda gelen ciddi finansal krizlerin ve bunun sonucu olarak yabancı yatırımcıların karşılaştıkları büyük kayıpların, gelişmekte olan piyasalara olan yatırım isteğini azaltması olduğu düşünülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin sermaye hareketlerine alt kalemler itibarıyla bakıldığında, net doğrudan yatırımların belirleyici faktör olduğu görülmektedir. 2002 yılında net doğrudan yatırımların 2001 yılına göre 27,7 milyar ABD doları azalarak 106,6 milyar ABD dolarına gerilediği tahmin edilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde portföy hareketlerinden kaynaklanan net sermaye çıkışının 2002 yılında 4,7 milyar ABD doları olduğu tahmin edilmektedir. 2002 yılında portföy hareketlerinde gerçekleşen çıkış, yabancı yatırımcıların Güney Kore ve Latin Amerika ülkeleri hisse senetleri piyasalarındaki senetlerini satmalarından kaynaklanmıştır.

2002 yılında gelişmekte olan ülke ticari bankalarının dış yükümlülüklerini, yeniden dış piyasadan borçlanma yerine iç kaynaklarla finanse etmesi sonucu ticari bankaların net borçlanmasında 2001 yılına göre büyük oranda bir düşüş yaşanmıştır.

2002 yılında resmi sermaye akımları 2001 yılına göre küçük bir düşüşle 12,2 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir.

BÖLGELERE GÖRE GELİŞMEKTE OLAN EKONOMİLERİN SERMAYE HAREKETLERİ (milyar ABD doları, net)

	1999	2000	2001	2002	2003 (Öngörü)
Özel Sermaye Akımları (net)	148.2	185.6	125.7	112.5	137.1
Latin Amerika	69.7	62.6	47.8	25.2	35.5
Avrupa	38.3	42.2	17.0	21.7	31.0
Afrika/Orta Doğu	10.2	4.7	9.3	3.8	8.1
Asya/Pasifik	30.1	76.2	51.6	61.8	62.5
Resmi Sermaye Akımları (net)	12.4	-3.0	14.7	12.2	10.4
Latin Amerika	7.9	-6.7	22.4	14.0	17.7
Avrupa	0.2	2.0	1.4	5.0	-0.1
Afrika/Orta Doğu	-1.7	-0.5	-4.0	-2.0	-2.0
Asya/Pasifik	6.0	2.3	-5.0	-4.8	-5.2

Kaynak: The Institute of International Finance.

Bölgeler itibariyle, gelişmekte olan ülkelerin net özel sermaye girişlerinde 2002 yılında gerçekleşen düşüşün en önemli belirleyicisi Latin Amerika ülkeleri olmuştur. Söz konusu yılda Latin Amerika ülkeleri net özel sermaye girişlerinde, net doğrudan yatırımlarında meydana gelen büyük oranlı düşüşün etkisiyle, yüzde 47 oranında bir azalma gerçekleşmiştir.

Dünyanın önemli finansal merkezlerinden olan beş Asya ülkesinin (Güney Kore, Endonezya, Malezya, Tayland, Filipinler) net özel sermaye girişleri 2002 yılında önceki yıla göre büyük düşüş göstermesine karşın, Asya ve Pasifik ülkeleri banka ve banka dışı kesimi tarafından kullanılan kredilerdeki artış nedeniyle net sermaye girişlerinde 2001 yılına göre yükselme gözlenmiştir.

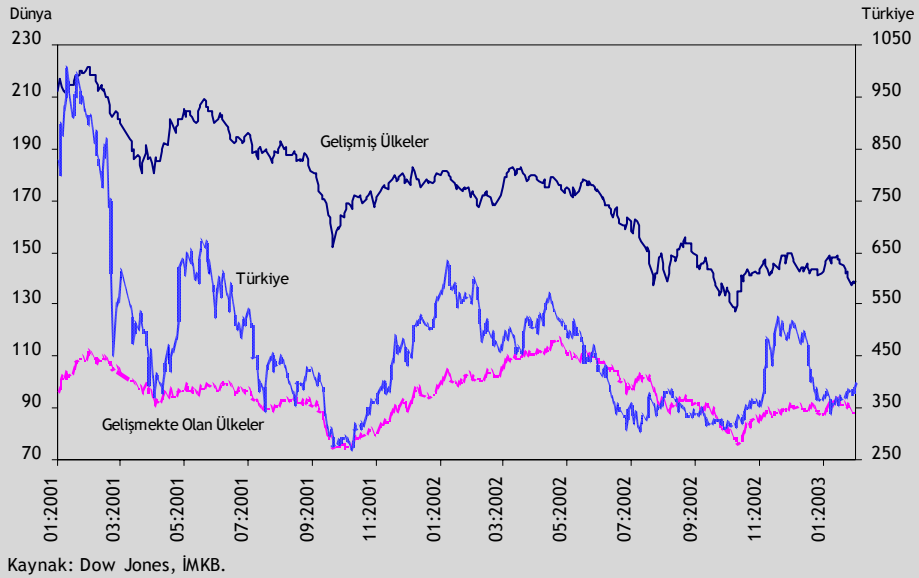
2002 yılında Arjantin'in Uluslararası Para Fonu ile anlaşma sağlayamaması ve bunun sonucu olarak dış piyasalardan kredi bulmakta zorlanmasının etkisiyle Latin Amerika ülkeleri net resmi sermaye girişlerinde 2001 yılına göre düşüş yaşanmıştır.

2003 yılında dünya ekonomisinin görece iyileşme göstermesi, Latin Amerika ülkelerinin istikrara kavuşması ve yılın ikinci yarısında dünya ham petrol fiyatlarında gerileme beklentileri paralelinde, gelişmiş ülkelere olan net özel sermaye girişlerinde artış beklenmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin net sermaye girişlerinde oldukça önemli bir yer tutan net doğrudan yatırımların, küresel teknoloji ve iletişim sektörlerinde 2002 yılında görülen gerilemenin etkisiyle, 2003 yılında durağan bir seyir izleyeceği tahmin edilmektedir.

Dünya ekonomisinde iyileşme görülmesi ve ham petrol fiyatlarındaki belirsizliklerin kalkması ile beraber gelişmekte olan ülkelerin portföy yatırımlarından kaynaklanan sermaye girişlerinde artış beklenmektedir. Ancak, gelişmiş ülkeler menkul kıymet piyasalarının risk/getiri profilinin gelişmekte olan piyasalara göre iyileşme göstermesinin, söz konusu artışı kısıtlayıcı bir etki yapabileceği düşünülmektedir. 2002 yılında gelişmekte olan ülkeler menkul kıymet piyasaları fiyat endeksleri bir önceki yıla göre ABD doları bazında yüzde 5,8 oranında düşüş gösterirken, gelişmiş ülkeler menkul kıymet piyasaları fiyat endeksleri yaklaşık yüzde 19,2 oranında düşmüştür. Gelişmiş ülke piyasalarının yeniden iyileşme sürecine girmesinin, gelişmekte olan piyasalara olan portföy girişlerini sınırlayıcı bir etki yapması beklenmektedir.

HİSSE SENEDİ FİYAT ENDEKSLERİ: ABD DOLARI CİNSİNDEN

2003 yılında IMF tarafından Latin Amerika ülkelerine verilecek kredilerin, gelişmekte olan Asya ve Avrupa ülkeleri anapara geri ödemelerinden daha fazla olması tahminlerine dayanılarak, 2003 yılı için gelişmekte olan ülkeler net resmi sermaye hareketlerinde pozitif yönlü bir eğilim beklenmektedir. Ayrıca, Arjantin ile IMF arasındaki müzakerelerin olumlu sonuçlanması, resmi sermaye girişlerini artırıcı bir etki yapacaktır.

VI. EK TABLOLAR

CARİ İŞLEMLER (milyon ABD doları)

	Cari İşlemler										
	Net	Dış Ticaret				Hizmetler		Yatırım Geliri		Transferler	
		Net	İhracat (FOB)	Bavul Ticareti	İthalat (CIF)	Net	Turizm Geliri	Net	Faiz Gideri	Net	İşçi Gelirleri
	<i>(yıllık)</i>										
1999	-1360	-10484	26587	2255	-40687	7486	5203	-3537	-4533	5175	4529
2000	-9819	-22410	27775	2946	-54503	11368	7636	-4002	-4825	5225	4560
2001	3390	-4543	31334	3039	-41399	9130	8090	-5000	-5497	3803	2786
2002	-1789	-8635	35082	4065	-50832	7908	8473	-4549	-4417	3487	1936
	<i>(üç aylık)</i>										
2001 I	-473	-2066	7298	766	-10775	1631	737	-1191	-1405	1153	914
II	1255	-526	8063	714	-9896	2351	2365	-1430	-1473	860	612
III	1976	-1302	7667	772	-10364	3455	3555	-1040	-1307	863	611
IV	638	-643	8312	787	-10364	1693	1433	-1339	-1312	927	649
2002 I	-478	-801	7888	919	-10222	708	896	-1226	-1059	841	477
II	-862	-2313	8398	933	-12387	1695	2082	-1015	-1082	771	505
III	901	-2460	9109	1090	-13467	3572	3813	-1075	-1116	864	539
IV	-1350	-3061	9687	1123	-14756	1933	1682	-1233	-1160	1011	415
	<i>(aylık)</i>										
2002 Oca	38	-348	2609	223	-3384	245	213	-234	-266	375	164
Şub	-324	-108	2384	331	-3003	197	262	-662	-492	249	168
Mar	-192	-345	2895	365	-3835	266	421	-330	-301	217	145
Nis	-646	-809	2759	384	-4204	248	446	-328	-344	243	148
May	-335	-801	2929	297	-4284	702	759	-515	-488	279	187
Haz	119	-703	2710	252	-3899	745	877	-172	-250	249	170
Tem	26	-992	3036	276	-4579	999	1125	-283	-269	302	204
Ağu	366	-853	2917	398	-4434	1345	1450	-444	-503	318	176
Eyl	509	-615	3156	416	-4454	1228	1238	-348	-344	244	159
Eki	418	-665	3429	412	-4793	1019	978	-238	-280	302	118
Kas	-315	-777	3443	382	-4896	547	435	-570	-545	485	152
Ara	-1453	-1619	2815	329	-5067	367	269	-425	-335	224	145
	<i>(on iki aylık)</i>										
2002 Oca	4063	-3509	31707	3052	-40711	8800	8080	-4907	-5339	3679	2539
Şub	3822	-3033	31575	3104	-40120	8340	8126	-5033	-5300	3548	2405
Mar	3385	-3278	31924	3192	-40846	8207	8249	-5035	-5151	3491	2349
Nis	2090	-4158	32067	3265	-42012	7801	8140	-5024	-5017	3471	2304
May	1387	-4710	32111	3350	-42737	7626	8072	-4988	-4942	3459	2290
Haz	1268	-5065	32259	3411	-43337	7551	7966	-4620	-4760	3402	2242
Tem	859	-5525	32811	3472	-44479	7553	7978	-4573	-4598	3404	2252
Ağu	396	-5943	33149	3593	-45411	7636	8113	-4751	-4722	3454	2229
Eyl	201	-6215	33709	3729	-46440	7668	8224	-4655	-4569	3403	2170
Eki	-1	-6825	34326	3846	-47869	7798	8377	-4408	-4281	3434	2112
Kas	-544	-7382	34927	3945	-49206	7846	8428	-4585	-4461	3577	2029
Ara	-1789	-8635	35082	4065	-50832	7908	8473	-4549	-4417	3487	1936

Kaynak: TCMB.

SERMAYE ve FİNANS HESAPLARI (milyon ABD doları)

Sermaye ve Finans Hesapları

Net	Finans Hesabı																
	Net	Doğrudan Yatırımlar	Portföy Yatırımları					Diğer Yatırımlar									
			Net	Vartıklar	Yükümlülükler		Net	Bankaların Döviz Vartıkları	Yükümlülükler						Mevduat		
					Hisse Senetleri	Borç Senetleri			Net	Ticari Krediler	Krediler				Merkez Bankası	Bankalar	
Merkez Bankası	Genel Hükümet	Bankalar	Diğer Sektörler														
<i>(yıllık)</i>																	
1999	-271	-271	138	3429	-759	428	3760	1888	-1454	4086	719	518	-1932	2187	2284	-229	468
2000	12607	12607	112	1022	-593	489	1126	11827	-1690	13740	805	3348	117	4378	5025	622	-642
2001	-1274	-1274	2769	-4515	-788	-79	-3648	-2222	927	-2066	-1930	10229	-1977	-8076	438	736	-1568
2002	2204	2204	410	-694	-2197	-16	1519	8641	656	8437	2371	-6138	11834	-1027	950	1336	-986
<i>(üç aylık)</i>																	
2001 I	1496	1496	1574	-2868	-22	-591	-2255	-348	917	-981	-615	1414	-416	-1240	475	-27	-576
II	-978	-978	109	-348	89	434	-871	-2295	-1430	-859	-447	3809	-1605	-2192	-328	39	-165
III	193	193	427	-741	-135	192	-798	2195	1631	1201	-429	3034	919	-2677	321	325	-335
IV	-1985	-1985	659	-558	-720	-114	276	-1774	-191	-1427	-439	1972	-875	-1967	-30	399	-492
2002 I	2164	2164	57	-59	-1232	66	1107	3866	1778	2401	242	-6138	8751	-442	84	403	-502
II	566	566	79	-735	-264	50	-521	1911	-112	2134	745	0	769	251	467	196	-331
III	-1175	-1175	115	-466	-243	-22	-201	1991	-486	2662	771	0	2617	-1184	147	613	-361
IV	649	649	159	566	-458	-110	1134	873	-524	1240	613	0	-303	348	252	124	208

Kaynak: TCMB.

SERMAYE ve FİNANS HESAPLARI (milyon ABD doları)

Sermaye ve Finans Hesapları

Net	Finans Hesabı																
	Net	Doğrudan Yatırımlar	Portföy Yatırımları					Diğer Yatırımlar									
			Net	Vartıklar	Yükümlütükler		Net	Bankaların Döviz Vartıkları	Net	Ticari Krediler	Yükümlütükler				Mevduat		
					Hisse Senetleri	Borç Senetleri					Merkez Bankası	Genel Hükümet	Bankalar	Diğer Sektörler	Merkez Bankası	Bankalar	
<i>(aylık)</i>																	
2002 Oca	501	501	-15	533	-238	-18	789	387	1477	-963	-75	0	-50	-331	-174	163	-496
Şub	574	574	12	-572	-397	-3	-172	2608	90	2620	-141	-6138	8952	16	-145	131	-56
Mar	1089	1089	60	-20	-597	87	490	871	211	744	458	0	-151	-127	403	109	50
Nis	332	332	13	602	134	98	370	1429	1109	429	171	0	969	-386	175	84	-590
May	54	54	61	-714	-499	3	-218	-56	-1551	1494	411	0	-59	591	326	56	153
Haz	180	180	5	-623	101	-51	-673	538	330	211	163	0	-141	46	-34	56	106
Tem	-7	-7	-22	24	-13	64	-27	1019	-695	1661	392	0	1064	-184	234	208	-74
Ağu	-423	-423	125	-149	-212	-76	139	1423	578	1026	129	0	1675	-780	-21	276	-271
Eyl	-745	-745	12	-341	-18	-10	-313	-451	-369	-25	250	0	-122	-220	-66	129	-16
Eki	242	242	240	514	143	56	315	35	-409	497	96	0	-69	249	-78	50	243
Kas	381	381	-15	-80	-446	-247	613	771	169	318	282	0	-91	-296	302	24	98
Ara	26	26	-66	132	-155	81	206	67	-284	425	235	0	-143	395	28	50	-133
<i>(on iki aylık)</i>																	
2002 Oca	-1004	-1004	2700	-5162	-1182	-369	-3611	-3490	632	-2973	-1759	10229	-1823	-8583	102	952	-2173
Şub	-1765	-1765	1167	-2156	-1395	330	-1091	-962	410	-149	-1681	2677	7265	-7165	-452	1083	-1958
Mar	-606	-606	1252	-1706	-1998	578	-286	1992	1788	1316	-1073	2677	7190	-7278	47	1166	-1494
Nis	148	148	1212	-555	-1845	596	694	3739	2275	2611	-743	2677	8321	-7494	505	1243	-1979
May	1296	1296	1288	-1124	-2259	472	663	2440	1526	2142	-236	-1132	8440	-5807	851	1289	-1348
Haz	938	938	1222	-2093	-2351	194	64	6198	3106	4309	119	-1132	9564	-4835	842	1323	-1660
Tem	553	553	1090	-1307	-2059	329	423	5820	918	5960	750	-2635	9554	-3150	1312	1463	-1426
Ağu	582	582	1127	-1346	-2347	171	830	6463	2072	5664	1102	-4166	11265	-3810	1021	1571	-1416
Eyl	-430	-430	910	-1818	-2459	-20	661	5994	989	5770	1319	-4166	11262	-3342	668	1611	-1686
Eki	-745	-745	613	-1191	-2203	-112	1124	6132	-1000	7941	1650	-4166	11404	-2103	537	1584	-1070
Kas	870	870	485	-803	-2242	-203	1642	8822	413	8788	1996	-4166	11770	-2800	942	1489	-547
Ara	2204	2204	410	-694	-2197	-16	1519	8641	656	8437	2371	-6138	11834	-1027	950	1336	-986

Kaynak: TCMB.